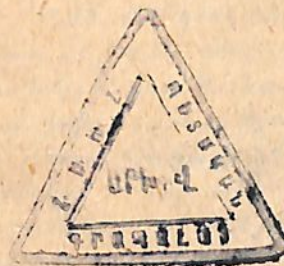

ԳՐԱԳԻՏ. Ն. Ս. ՍՈԿՈԼՈՎ

**ՑԱՆԻՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ՆՐԱ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

ՊՐՈՖ. Ն. Ս. ՍՈԿՈԼՈՎ

ՑԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ՆՐԱ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏ. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Գրոթ. Սովետի «Դաշտավարութուն»
գասազրքի 8-րդ գլխից կրճատումներով
թարգմանից և լրացումներով խմբագրից
ԳԵՂԱՄ ԱՂԱԶԱՆՅԱՆԸ

Թրբագրիչ՝ Խ. Այվադյան.

Հանձնվել է արտադրության 1934 թ. փետրվ. 15-ին, ստորագրված է տպագրե-
լու 1934 թ. փետր. 20-ին Դրավիտ № 9265 Պատվեր № 124 Տիրաժ 2500

ՅԵՐԵՎԱՆ, ԳՅՈՒՂԱՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ, ՆԱԼԲԱՆԳՅԱՆ, 50

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՍԿԱՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՑԱՆԳԱՇԻՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ
Մ Ա Ս Ի Ն

Ցանքաշրջանառության տակ մինչ այժմ հասկացվում եր
գյուղատնտեսական կուլտուրաների վերոջ հաջորդականություն
(սերմափոխություն): Գիտական աշխատանքների և պրակտիկ
ազդեցությունների պարզ շարք դիտել են ցանքաշրջանառություն
իբրև բույսերի փակ, պարզ հաջորդականություն և ուրիշ վոչինչ:
Անկասկած, ցանքաշրջանառության նման բնորոշումը լրիվ
չի, ուստի և սխալ է:

Սոցիալիստական տնտեսության պայմաններում ցանքա-
շրջանառությունը դաշտավարության կենտրոնական խնդիրն է
հանդիսանում: Նրա հետ կապված է ագրոտեխնիկական բազմա-
պիսի ձեռնարկումների վողջ սխտեմի կիրառում, վորի հիմնա-
կան խնդիրն է ամենացածր ինքնարժեքի և աշխատանքի ամե-
նաբարձր արտադրողականության նշանաբանով կենսագործել
պետության պլանային առաջադրանքները վորոջ պրոդուկցիա
արտադրելու տեսակետից: Ցանքաշրջանառությունը և նրա հետ
կապված ագրոտեխնիկական ձեռնարկումների սխտեմը կոլտնտե-
սական արտադրության պայմաններում պիտի հանդիսանան կոլ-
տնտեսությունների կազմակերպչական - տնտեսական ամբա-
պնդման կարևորագույն ողակ, նպաստեն կենսագործելու կու-
սակցության վորոշումները բերքատվության բարձրացման, կոլ-
տնտեսական առևտուրը և կոլտնտեսական արտադրության ապ-
րանքային ոժանդակ ձյուղերը զարգացնելու մասին:

Ամեն մեկ կոնկրետ տնտեսության մեջ ցանքաշրջանառու-
թյուն մտցնելիս՝ անհրաժեշտ է նախ և առաջ յեղնել պլանային
առաջադրանքից: Պլանային առաջադրանքը վորոշում է և բույ-
սերի փոխհարաբերությունը, և բերքատվությունը, և աշխատան-
քի արտադրողականությունը: Վնասարարներ՝ Չայանովը, Դո-
զարենկոն և ուրիշներն առաջարկում էին խորհտնտեսություն-
ներում, կոլտնտեսություններում ցանքաշրջանառություն կազ-
մել, յեղնելով շուկայի տարերքից և շահավետ կուլտուրաների
բնորոշությունից: Նման դրույթը տանում եր դեպի սոցիալիստա-

կան պլանի լրիվ բացատրումը: Ազդրոտեխնիկայի, քիմիզացիայի և մեխանիզացիայի զարգացման տվյալ աստիճանում ցանքաշրջանառությունը հանդիսանում է գյուղատնտեսություն մեջ տեխնոլոգիական պրոցեսը կազմակերպող հիմնական մոմենտ: Առանց ցանքաշրջանառության մենք չենք կարող կոլտնտեսական դաշտերի բարձր բերքատվությունն ապահովել, աշխատանքը ճիշտ կազմակերպել: քաշող ուժը, մեքենաները և գործիքները լրիվ ոգտագործել: «Ազդրոտեխնիկա, այդ նշանակում է ցանքաշրջանառություն» (Յակովլևի): Որինակ՝ հացահատիկային արտադրության մեջ ցանքաշրջանառության բացակայության հետևանքը լինում է այն, վոր արտերի մեջ սկսում են աճել մոլախոտեր, մի յերեւոյթ, վոր ներկայումս մեր հացահատիկային շրջաններում անչափ մեծ է: Կոլտնտեսական Ինստիտուտի եքսպերիցիայի տրվյալների համաձայն (1931 թ.) դաշտերը խիստ վարակված լինելու հետևանքով՝ մենք մի շարք կոլտնտեսություններում ունենցել ենք հացահատիկների խիստ պակաս բերք: Նովոռանենկովի շրջանում (Ստորին Վոլգա) ունեցել ենք 3—4 ցենտներ, Գանեվսկո շրջանում (Միջին Վոլգա) — 1—2 ցենտներ, Պոսպիլի խինյան շրջանում (Արևմտյան Սիբիր) — 1—2 ցենտներ: Մի քանի կոլտնտեսություններում («Բուդյոնովեց» Ստորին Վոլգա) հարկադրված եյինք լինում (1931 թ.) ամբողջապես «պոչուկով» ծածկված ցորենի արտերը վարել: Մեր ազդրոտիկական և տեխնիկական գիտությունների զարգացման ներկա աստիճանում հնարավոր է գյուղատնտեսական բույսերի մեծամասնության համար անընդհատ մշակություն: Որինակ՝ հացահատիկային տնտեսության մեջ մոլախոտերի դեմ պայքարել մենք կարող ենք միայն այն դեպքում, յերբ հացահատիկային ցանքերի և ցելի, շարքահերկ կուլտուրաների, բազմաձյա խոտերի մեջ վորոշ հերթականություն կմտցնենք: Վորպեսզի կարողանանք առաջատար կուլտուրայի բերքը բարձրացնել, արտադրությունը ճիշտ կազմակերպել, մենք պիտի թույլ տանք առաջատար կուլտուրային հաջորդեն ուրիշ, յերկրորդական կուլտուրաներ, մտցնելով նրանց ցանքաշրջանառության մեջ:

Անկասկած, բույսերի հաջորդականության վերաբերող վորոշ կանոններն ինչ-վոր քարացած, մշտական բաներ չեն. արտադրական ուժերի զարգացման, տեխնիկայի, քիմիայի և ազդրոտիկայի նվաճումների հետ միասին փոխվում են նաև հողագործության ձևերը, փոխվում է: Նաև մեր մոտեցումը դեպի ցանքաշրջանառությունը:

Մենք, անշուշտ, նվաճումներ ունենք հողային, կլիմայական պայմանների բոլոր առանձնահատկություններն ավելի յուրացնելու, վերջիններս սոցիալիստական գյուղատնտեսական արտադրության մեջ ավելի ու ավելի ոգտագործելու ուղղությամբ, սակայն պիտի կարողանալ զարգացման ամեն մեկ ետապում ոգտագործել բոլոր բնական հարստությունները բարձր բերք ստանալու համար: Յեթե մի քանի խորհտնտեսություններ (որինակ՝ ծխախոտի, բանջարանոցային և այլն) բարձր տեխնիկայի և քիմիզացիայի բազայի վրա արտադրում են միայն մի կուլտուրա, ապա կոպիտ սխալ կլինի այդ որինակը տարածել ամբողջ գյուղատնտեսության վրա:

Չի կարելի նույնպես գյուղատնտեսության բոլոր ճյուղերում տեխնոլոգիական հիմքերի կառուցմանը մեխանիկորեն միատեսակ մոտեցում ունենալ՝ առանց հաշվի առնելու այն սերտ կապը, վորը գոյություն ունի զարգացման մակարդակի ու արտադրական ուժերի աճի և մասնագիտության աստիճանի միջև:

Այսպիսով՝

1) Տեխնիկայի և ազդրոտեխնիկայի զարգացման տվյալ ետապում ցանքաշրջանառությունը բերքատվության բարձրացման համար պայքարի հիմնական միջոցն է հանդիսանում:

2) Մասնագիտացած տնտեսություն մեջ ցանքաշրջանառությունը պիտի լինի ձևուն և հարմարեցված մասնագիտացման հետագա խորացմանը:

3) Ցանքաշրջանառությունը ընդգրկում է իր մեջ վոչ միայն բույսերի հաջորդականություն, այլ նաև ազդրոտեխնիկական կոմպլեքս և տնտեսության քաշող ուժի ու աշխատանքի ճիշտ ոգտագործում:

Այդ պատճառով սոցիալիստական արտադրության մեջ ցանքաշրջանառությանը պատկանում է խոշոր դեր: Նա ոգնում է մեզ պլանային ձևով ոգտագործելու տնտեսության բնական ռեսուրսները՝ ամենարարձր բերք ստանալու համար: Յեթե մենք կարողանայինք տեխնիկայի, քիմիայի, էլեկտրիֆիկացիայի և այլ միջոցների ոգնությամբ, առանց ցանքաշրջանառության կանոնավորել գյուղատնտեսական արտադրության համար հողի բերքիության բոլոր կարևոր մոմենտները և մոլախոտերի դեմ մզվող պայքարը, ապա հարց էլ չէր լինի ցանքաշրջանառության մասին: Բայց քանի վոր հողագործական քիմիայի և մեխանիկայի զարգացման տվյալ ստադիայում մենք այդ անելի վիճակի չենք,

ուստի ցանքաշրջանառութիւնը մեզ համար ունի վորոշող նշանակութիւն: Բերքատուութիւն համար մղվող պայքարն անհասկանալի յետադեմ ցանքաշրջանառութիւն համար մղվող պայքարի: Ով թերագնահատում է այս, նա չի հասկանում կոլտնտեսութիւնների կազմակերպչական-տնտեսական ամբողջական, աշխատանքների վորակի բարձրացման, հացահատիկային և տեխնիկական կոլտնտեսների բերքատուութիւն բարձրացման վերանայական կարևոր խնդիրները: Յանքաշրջանառութիւն կիրառումը մոլ ասլ ինչ է, յետք վոչ այդ խնդիրների կենսագործման համար կարևորագույն քայլ:

ՅԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ԱԳՐՈՏԵՆԻԿԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այժմ ցույց տանք, թե ինչ է ցանքաշրջանառութիւն դերական ազդեցութիւնը և ինչո՞ւ մենք չենք կարող տվյալ ետապում սոցիալիստական գյուղատնտեսութիւն արտադրութիւն համար գործադրել մոնոկոլտուրա:

Արդեն մշակված նյութից մենք գիտենք, վոր յետք հողն ազդում է գյուղատնտեսական բույսի վրա, ապա ի՞նչ հերթին գյուղատնտեսական բույսն էլ ազդում է հողի վրա, ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ բույսի մշակման ժամանակ խնամքի ամբողջ կոմպլեքսի միջոցով: Հողի և բույսի նման փոխադրեցութիւնն ստեղծում է քիմիական, ֆիզիկական և բիոլոգիական հետեանքների ամբողջ մի շարք:

Ամեն մեկ բույս, ինչպես մենք գիտենք արդեն, վերցնում է հողից սննդանյութի վորոշ քանակութիւն: Տարբեր բույսեր սննդանյութեր վերցնում են տարբեր քանակութիւն և տարբեր հարաբերութիւն: Այսպես՝ ճակնդեղը և կարտոֆիլը վերցնում են հարաբերաբար կալիում ավելի, քան ազոտ և ֆոսֆոր, իսկ հացահատիկները (բացի գարուց) վերցնում են հարաբերաբար քիչ կալիում: Ճակնդեղը հատիկավորներից յերեք անգամ, իսկ կարտոֆիլը յերկու անգամ ավելի կալիում են վերցնում: Ընդհանրապէս մի ամբողջ խումբ վոչ միայն հողի միջի ազոտը չի պակասեցնում, այլ ընդհակառակը, հարստացնում է այն՝ պարարտակտերիաների միջոցով, կապելով ողի ազոտը: Այսպիսով, ընդհանրապէս պաշարում են ազոտ հաջորդ կոլտնտեսների համար: Գյուղատնտեսական բույսերը, բացի սննդանյութերի նկատմամբ յեղած տարբեր պահանջից, հողի տարբեր շերտերից սնունդ վերցնելու

հատկութիւն ունեն, վորը կարևոր հանգամանք է հողում յեղած սննդանյութերի պաշարն ավելի լավ ոգտագործելու տեսակետից: Այդ հատկութիւնները կախված են առանձին բույսերի արմատային սիստեմի տարբեր կառուցվածքից: Այսպես՝ ընդհանրապէս արմատները գնում են ավելի խոր և ոգտագործում են հողի ներքին հորիզոնների սննդանյութերը, հացահատիկները, ընդհակառակը, ունեն փնջաձև արմատային սիստեմ, վորը հիմնականում տեղավորվում է հողի վերին շերտում և սպառում է այդ շերտերի սննդանյութերը: Անհրաժեշտ է նշել նաև այն հանգամանքը, վոր խոր թափանցող արմատային սիստեմ ունեցող (ընդհանրապէս) մի քանի բույսեր տեղավորվում են սննդանյութերը ցածի հորիզոններից հողի վերին մասերը (ֆոսֆոր, կիր), վորը կարևոր է հաջորդ հացահատիկների մշակման համար:

Տարբեր բույսերի արմատային սիստեմները տարբեր կերպով են կարողանում ոգտագործել հողում յեղած հեշտալուծ և դժվարալուծ միացութիւնները: Որինակ՝ շաքարի ճակնդեղը կալիումը յուրացնում է վատ լուծվող միացութիւններից (սիլիկատներ) և ընդհակառակը՝ պահանջում է հեշտալուծ ֆոսֆորաթթու:

Հնդկացորենը, ընդհակառակը, կարողանում է լավ յուրացնել դժվարալուծ ֆոսֆորաթթու (ֆոսֆատների) և պահանջում է հեշտալուծ կալիում:

Այսպիսով, բույսերի հաջորդականութիւն ժամանակ մենք ավելի լավ կարող ենք ոգտագործել ինչպես հողում յեղած սննդանյութերի պաշարը՝ այնպես էլ հողին տրվող պարարտանյութերը: Այդ տեսակետից քիմիական արդունարեքութիւն դարգացման և նրա հետ կապված գյուղատնտեսութիւն քիմիզացիայի ուժեղացման հետ միասին, իհարկէ, զգալիորեն թուլանում է նաև ցանքաշրջանառութիւն վերաբերմամբ մեր ունեցած պահանջների խստութիւնը: Յետք որինակ՝ կալիումի պարարտանյութերի բացակայութիւն դեպքում չի կարելի կարտոֆիլից հետո դարցանել (վորովհետև այդ յերկու կոլտնտեսներն էլ վերցնում են շատ կալիում), ապա կալիումի պարարտանյութերով ապահովված լինելու դեպքում՝ նման հաջորդականութիւնը միանգամայն հնարավոր է, քանի վոր մենք կարող ենք դարու տակ մտցնել լրացուցիչ կալիում: Բայց և այնպես ավելի բարձր արտադրողականութիւն մենք կարող ենք ստանալ՝ կիրառելով միաժամանակ և՛ ցանքաշրջանառութիւն և՛ պարարտացում: Մեր

պայմաններում մենք դեռ ազոտի պակաս ենք ունենալու 2-րդ հնգամյակի ընթացքում (ազոտի արդյունաբերությունը սկսել է կառուցվել միայն վերջին տարիներում), ուստի ֆոսֆորա-կալի-նադան պարարտանյութերի ճիշտ գործադրությունը ցանքաշրջանառության մեջ մտնող ընդհանրների հետ միասին, ունենալու չեն շատ մեծ նշանակություն վոչ թե միայն պոդզոլներում (կտավ-հատ), այլ նաև Ուկրաինայի սևահողերում (ձակնդեղ և այլն):

Բացի սննդանյութերից՝ տարբեր գյուղատնտեսական բույ-սեր ունեն տարբեր պահանջ ջրի նկատմամբ և տարբեր չափով են չորացնում հողը: Տերևների մեծ մակերես ունեցող բույսերը զորովիացնում են ջրի ավելի մեծ քանակություն, քան տե-րևների փոքր մակերես ունեցողները և այլն: Այս ամենն այսպես թե այնպես պիտի հաշվի առնել ցանքաշրջանառություն կազ-մելու ժամանակ:

Տարբեր գյուղատնտեսական բույսեր միատեսակ չեն ազ-դում նաև հողի ֆիզիկական հատկությունների վրա: Վորոշ դում նաև հողի ֆիզիկական հատկություններ (կարտոֆիլ, շաքարի ձակնդեղ) գյուղատնտեսական կուլտուրաներ (կարտոֆիլ, շաքարի ձակնդեղ) իրենցից հետո որգանական նյութեր հողում համարյա չեն թող-նում: Նրանց խնամելու համար հողի հաճախակի մշակումը փո-շխացնում է հողը: Մյուսները (բազմամյա խոտերը), ընդհակա-ռակը, իրենցից հետո թողնում են մեծ քանակությամբ որգանա-կան նյութեր՝ նպաստելով հողի կազմության (строение) ստեղծ-ման և զբաղման իսկ հողի ֆիզիկական հատկությունների լա-վացմանը: Լայնատերև բույսերը (որինակ՝ հնդկացորենը) իրենց տերևներով շվաք են առնում հողի վրա, պաշտպանում են նրան անձրևների կաթիլների ուժեղ հարվածներից և նույնպես նպաս-տում են հողի ֆիզիկական հատկությունների լավացմանը: Բացի այդ՝ վորոշ կուլտուրաներ իրենցից հետո հողը թողնում են պըն-դացած վիճակում (աշնանացաններ, բազմամյա խոտեր), ուրիշ-ները մշտական մշակման (յեզիպատացորեն) և բերքահավաքի ա-ռանձնահատկությունների պատճառով (կարտոֆիլ) փխրեցնում են հողը: Այս ամենը չի կարող չանդրադառնալ հաջորդ կուլտու-րայի մշակման վրա:

Պտղափոխության բիոլոգիական պայմաններից առաջին տե-ղը բռնում է գյուղատնտեսական տարբեր բույսերի տարբեր վե-րաբերմունքը գեպի մոլախոտերը: Մի շարք գյուղատնտեսական բույսերից հացահատիկները (առանձնապես գարնանացան) և կտավհատն իրենց բիոլոգիական առանձնահատկություններով

շատ վատ են պայքարում մոլախոտերի դեմ: Այդ բույսերի նեղ տերևներ ունենալը և նրանցից շատերի դանդաղ աճելը (կտավ-հատ, կորեկ և ուրիշները) վոչ մի դեպքում չեն նվազեցնում մոլախոտերի զարգացումը: Այդ կուլտուրաներից ամեն մեկին վո-շոր շրջաններում հարմարվել են (ընտրության ճանապարհով) յուրաքանչյուրին հատուկ մոլախոտեր: Այսպես՝ «պոչուկը» (վար-սակ) հանդիսանում է գարնանացան ցորենների մշտական մո-լախոտը, վորովհետև ցորենից առաջ է հասնում և հաջորդությամբ կարողանում է սերմել: Վարսակը վարակվում է բողկուկով, կը-տավհատը հավակատարով (Amaranthus), կտավհատի վորոմով, աշորան՝ Բրոմուս սեկալինուսով (Bromus secalinus), կորեկը՝ Սետարիաներով (Setaria) և այլն:

Միևնույն կուլտուրայի անընդհատ մշակության դեպքում՝ նրան ուղեկցող մոլախոտերը բազմանում են խոշոր չափերով, նամանավանդ, յերբ մշակման և խնամքի տեսակետից այդ կուլ-տուրան այնքան էլ լավ դրություն մեջ չի գտնվում: Նման դը-րություն այժմ մենք ունենք հացահատիկային հիմնական շը-ջանների կուլտուրաների զգալի մասում: Մասնավորա-պես՝ յեթե վերցնենք մեր ցորենների ցանքերում յեղած վտան-գավոր մոլախոտ-խրփուկը, ապա ավելի պայմաններում պայ-քարի ամենակարևոր միջոցը հանդիսանում է վորոշ ժամանակով և նույն դաշտում, որինակ՝ շարքահերկ կուլտուրաներ մշակելը, վորոնց միջնաշրջանի մշակությունը մոլախոտերի դեմ պայքարե-լու ամենալավ միջոցն է: Կարելի չե մտցնել նաև մաքուր ցեյ, վորն ավելի յեռանդուն միջոց է հանդիսանում նման մոլախո-տերի դեմ պայքարելու համար: Խրփուկի վրա ճնշող կերպով է ազդում նաև աշնանացան աշորան, վորովհետև նա թփակավում է աշնանից և գարնանը կազմում է համատարած ծածկոց, վորը թույլ չի տալիս խրփուկին զարգանալու: Վիկ-վարսակի խառնուրդը, հնդկացորենը և այլն, նույնպես ճնշում են մոլախո-տերին: Այսպիսով, ցանքաշրջանառությունը, ճիշտ կենսա-գործելու համար՝ պիտի խմանալ մոլախոտերի բիոլոգիական առանձնահատկությունները և սխտեմատիկորեն վոչնչացնել նը-րանց մինչև սերմակալելը: Յերկրորդ կարևոր պայմանը, վորը պիտի ուղեկցի կուլտուրաների հաջորդականությունը, դա՛ հողը և սերմը խնամքով մշակելն է, աշնանավարը, յերեսավարը, մաքուր ցեյը, քաղհանը, կուլտիվացիան և սերմերի զտումն է: Բոլոր ազդոտեխնիկական միջոցառումները, վորոնք ծավալվում են

կանոնավոր ցանքաշրջանառութեան ֆոնի վրա, ստեղծում են պայմաններ՝ վերջնականապես վերջնացնելու մոլախոտերը,— անհատական գիշատիչ տնտեսութեան այդ ամենավտանգավոր ժառանգութիւնը:

Պայքարը մոլախոտերի դեմ՝ այդ—պայքար է հողում ջուր և սննդանյութեր կուտակելու կուտուրական բույսերի համար: Այդ իսկ պատճառով ագրոտեխնիկական տեսակետից ցանքաշրջանառութիւնը նախ և առաջ պիտի զննատուի իբրև մոլախոտերի դեմ պայքարի միջոցառում: Դա հիմնական նախադրյալ է այն կուտուրաների հաջորդականութիւնը կազմակերպելու, վորոնք տրվում են պլանային առաջադրանքներով: Բացի մոլախոտերից՝ մի շարք գյուղատնտեսական կուտուրաներ ունեն սպեցիալ ֆիկ մնաստուներ և հիվանդութիւններ, վորոնք բազմանում են նրանց անընդհատ մշակման դեպքում: Այսպես՝ միենուլն տեղում անընդհատ կտալիստ մշակելու դեպքում հողում բազմանում են սնկեր, վորոնք մնասում են նրա արմատային սխտեմը և 2—3 տարուց հետո անհնարին են դարձնում կտալիստի մշակութիւնը: Սպորները, վորոնցով դարգանում են այդ սնկերը, ձմեռում են հողում: Սպեցիֆիկ սնկային հիվանդութիւններով վարակվում են նաև յերեքնուկը («ռակ»), լյուպինը («սև վոտիկ»), կաղամբը («կիլ») և այլն: Ճակնդեղի արմատային սխտեմը վարակվում է փոքրիկ վորդերով (նեմատոդ), վորոնք բացի ճակնդեղից՝ ապրում են նաև վարսակի արմատների վրա (ուրեմն, չի կարելի անընդհատ ճակնդեղ մշակել կամ հաջորդականութեան մեջ դնել վարսակի հետ): Բամբակի մոնոկուտուրան կապված է «չոռի» և մի քանի այլ մնաստուների հետ: Մի քանի բույսերի արմատների վրա ապրում են պարազիտ բույսեր, վորոնք կանաչ տերեւներ չունին, ինքնուրույն ապրել չեն կարողանում և սնվում են կուտուրական բույսի հյութերով: Այդպիսին է, որինակ՝ orobanche (заразиха), վորն արագ կերպով դարգանում է, յերբ միենուլն տեղում մի քանի տարի անընդհատ մշակվում է արեւ-վածադիկը:

Տեխնիկայի և գիտութեան զարգացման հետ անշուշտ կը գտնվեն այդ որգանիզմների դեմ պայքարելու արմատական միջոցներ (այսպես՝ արդեն պարզված է, վոր հողի մեջ մտցնելով առանձին քիմիական նյութ՝ քլորպիկրին, կարելի յե սպանել կտալիստը վարակող սնկի սպորներին), բայց առայժմ այդ բոլոր պարազիտների դեմ պայքարելու միակ գործնական միջոցը ցանքաշրջանառութիւնն է:

Այսպիսով՝ տարբեր գյուղատնտեսական բույսերի վերաբերմունքը դեպի սննդանյութերը և մնաստուներն պայացուցում են մեր առաջադրած գրութիւն այն մասին, վոր խորհրդային հողագործութեան տվյալ ետապում ցանքաշրջանառութիւնը բերքատվութեան բարձրացման պարտադիր պայմանն է:

Սակայն ցանքաշրջանառութիւնն ասելով չի հասկացվում միմիայն կուտուրաների հաջորդականութիւնն մշակման ժամանակ: Դրանով չի սպառվում ցանքաշրջանառութեան նշանակութիւնը: Մենք արդեն նշել ենք, վոր ցանքաշրջանառութիւնը միենուլն ժամանակ նշանակում է սոցիալիստական հողագործութեան արտադրողականութեան աճման ոժանդակող, տվյալ աշխտեցութեան (կուտնտեսութեան և խորհտնտեսութեան) պլանային առաջադրանքների կատարումն ապահովող ագրոտեխնիկական ձեռնարկումների մի վորոշ սխտեմ:

Բույսերի գոյութիւնն ունեցող անկանոն հաջորդականութեան կամ նույնիսկ այդ հաջորդականութեան լրիվ բացակայութեան պայմաններում չի կարելի հողի կանոնավոր մշակման, պարտացման վորեւ սխտեմ ունենալ, վոր վորոշ պլանով բարձրացնել տնտեսութեան առանձին հողակտորների բերրութիւնը: Ստեղծվում է տերրիտորիայի լրիվ դիմադրելութիւն, վորի լիկվիդացիան պիտի կատարի ցանքաշրջանառութիւնը:

Ցանքաշրջանառութեան և նրա մեջ մտնող կուտուրաների հետ կապված են՝ հողի մշակման, պարարտացման, բույսերի խրնամքի վորոշ սխտեմներ: Միայն հաջորդականութեան վորոշ կանոնների գործադրութիւնն առանց ցանքաշրջանառութեան հետ կապված վորջ ագրոտեխնիկական կոմպլեքսի յերեք չի տալիս անհրաժեշտ եֆեկտ: Այսպես որինակ՝ նախագծվող հացահատիկային ցանքաշրջանառութեան մեջ մտնող շարքահերկ բույսերը պիտի մաքրեն արտը մոլախոտերից և միաժամանակ հանդիսանան հացահատիկների համար լավ նախորդներ: Իսկ յիժի տվյալ կուտնտեսութեան մեջ շարքահերկ դաշտը մաքուր վիճակում չը պահվի (դժբախտաբար այժմ հաճախ չես հասկանում՝ դաշտում մոլախոտ թե յեգիպտացորեն է աճում), ապա նման շարքահերկը հանդիսանում է վոչ թե արտերը մաքրող, այլ վարակող մոմինտ: Այլ որինակ՝ արեւածաղիկը Հյուսիսային Կովկասում, իբրև շարքահերկ բույս, պիտի հանդիսանա լավ նախորդ գարնանացան հացահատիկների համար: Դրա փոխարեն մի շարք խորհտնտեսութիւններում և կուտնտեսութիւններում ուշացած բերքահաճաքի հետեւնքով արեւածաղիկ հատիկների զգալի մասը թափվել է:

և այդպիսով նա դարձել է հաջորդող գարնանացան ցորենի հա-
մար իբրև մոլախոտ: Նման որինակներ կարելի չեն շատ բերել:
Զարթի մոռանալ, վոր ամեն մեկ առանձին ագրոտեխնիկական
միջոցառում ունենում է բերքի վրա վորոշ եֆեկտ միայն մի վո-
րոշ սխտեմի, կոմպլեքսի մեջ, իսկ առանձնացված վիճակում
կիրառվելու դեպքում նա սովորաբար եֆեկտ չի տալիս: Այդ իսկ
պատճառով ցանքաշրջանառության խնդիրը հենց այն է, վոր իր
հետ կապված ագրոտեխնիկական կոմպլեքսի միջոցով պլանա-
չափ ազդել բույսի զարգացման բոլոր պայմանների վրա: Այդ
ագրոկոմպլեքսը հավասարաբեռնաբար ագրոտեխնիկական ձեռնար-
կումները պարզ գումար չէ, վոր միանգամից ազդում է բույսի
զարգացման վրա ամեն պայմաններում:

Առաջատար կուլտուրաների, բնական պայմանների տար-
բերությունների պատճառով բույսերի զարգացման պայմանները
յերբեք միատեսակ արտահայտված չեն լինի դանադան շրջանների
տարբեր մասնագիտացված ճյուղերում: Մեկ դեպքում առաջին
հերթին կարտահայտվի ջրի, ուրիշ դեպքում սննդանյութերի
պակասը, յերրորդ դեպքում ֆեառ կապտառի հողի թթվությունը,
չորրորդ դեպքում հիմնական չարիք հանդիսանալու յեն հիվան-
դություններն ու ֆեասատուները և այլն:

Ցանքաշրջանառության և նրա հետ կապված ագրոկոմպ-
լեքսի խնդիրն է՝ ձգել հանգուցային ողակը, վորպեսզի այդ մի-
ջոցով կարելի լինի առավելագույն չափով ոգտագործել գոյու-
թյուն ունեցող ֆեացած բոլոր պայմանները: Այսպիսի սննդանյու-
թերով հարուստ հարավ-արևելյան հողերը չեն կարող լրիվ կեր-
պով ոգտագործվել այդ շրջանի կլիմայական պայմանների պատ-
ճառով (յերաշտ): Վոռոգումը մեզ հնարավորություն կտա ոգտա-
գործել այնտեղի հարուստ հողերը: Վոռոգման բացակայության
դեպքում, միևնույնն է, մենք վոզլ ագրոտեխնիկական կոմպլեք-
սը պիտի յենթարկենք ջրի համար մզվող պայքարին (մաքուր
ցելեր, աշանավար, գարնանացանների վաղ ցանք, ճյուն պահելը
և այլն): Մյուս կողից Մոսկվայի չրջանի պայմաններում, ուր
մթնոլորտային տեղումները լինում են 500 մմ. և ավելի, սակայն
հողերը տիպիկ պոդզոլային են և խիստ կերպով աղքատացած են
սննդանյութերի տեսակետից. այստեղ ցանքաշրջանառության
ագրոկոմպլեքսի առաջատար ողակը կլինեն այն ձեռնարկումնե-
րը, վորոնց նպատակն է սննդանյութեր կուտակել հողի մեջ՝
գոմաղբի, հանքային պարարտանյութեր մոցներու, բաղմամյա

թիթեռնածաղիկ խոտեր ցանելու միջոցով, իսկ վերջիններն ագո-
տի հետ միասին հողում խողնում են մեծ քանակությամբ ողա-
նական մասսա և լավացնում են այդ հողերի ֆիզիկական վատ-
կառուցվածքը: Այսպիսով, բոլոր կոնկրետ պայմանների հաշվա-
ռումը, ագրոտեխնիկական տեսակետից առաջատար ողակի հայտ-
նաբերումն անխուսափելի նախադրյալներ են կանոնավոր ցանքա-
շրջանառության կաղմելու և նրա հետ կապված ագրոկոմպլեքսի
համար: Այստեղ չի կարող լինել վոչ մի տրաֆարետ, վոչ մի շաբ-
լոն և վոչ էլ «բնդհանրապես» խնդրի դրվածք և բոլոր շրջանե-
րի համար: Այս տեսակետից «հողագործության խոտադաշտային
սխտեմի» կողմնակիցների հիմնական սխալն այն է, վոր ցանքա-
շրջանառության մեջ բաղմամյա խոտ մոցները նրանք դարձ-
նում են ցանքաշրջանառության կառուցման հիմնական ողակ բո-
լոր շրջանների, բոլոր տնտեսական սխտեմների համար, առանց
հաշվի առնելու պլանային առաջադրանքը, մասնագիտացումը,
տնտեսության սոցիալական ձևը, նրա հողային—կլիմայական
պայմանները: Պարզ է, վոր ցանքաշրջանառության մեջ բաղմա-
մյա խոտերի նշանակությունը պետք է սերտ կերպով կապված
լինի բոլոր նշած պայմանների հետ, և լինելով պարտադիր մի
քանի մասնագիտացած ճյուղերում (որինակ՝ վոչ-սեահողային շրբ-
ջանների կտավհատ մշակող կոտնտեսությունների, խորհտնտեսու-
թյունների համար), նրանք հաճախ կլինեն ավելորդ այլ շրջան-
ներում (չյուսիսային կովկասի հացահատիկային տնտեսություն-
ներում):

ԿՈՒՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ ՅԱՆԲԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒ-
ԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ—ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ:
ՎՆԱՍԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԱՂԱՎԱՂՈՒՄ ՅԱՆԲԱՇՐՋԱՆԱ-
ՌՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ

Ծանոթանալով բերքատվության բարձրացման գործում ցան-
քաշրջանառության դերի և նշանակության հետ, այժմ անցնենք
ցանքաշրջանառության կառուցման (построение) կաղմակերպչա-
կան տնտեսական պայմաններին:

Մենք արդեն ասել ենք, վոր ցանքաշրջանառությունը պիտի
յելնի տվյալ տնտեսությանը պետական պլանային առաջադրանք-
ների կողմից թելադրված մասնագիտացումից: Գյուղատնտեսու-
թյան մասնագիտացման բաշխումը (размещение), վորն անց է
կացվում ժողովրդատնտեսական պլանի համաձայն, կապված

ե սոցիալիստական ինդուստրիայի բաշխման հետ: Բացի այդ, յերկրի արտադրական ուժերի բաշխման ժողովրդատնտեսական պլանը նախատեսում է բոլոր բնական ռեսուրսների, գիտության և տեխնիկայի նվաճումների առավելագույն ոգտագործումն աշխատանքի ավելի բարձր արտադրողականության և պակաս ինքնարժեքի հիմունքների վրա: Յնկնելով սրանից, անհրաժեշտ է հուժքի բազաները տեղավորել հնարավոր չափով գործադրության վայրին մոտ, վորը պակասեցնում է տրանսպորտի վրա կատարվող ծախքերը, նրա ավելորդ բեռնավածությունը, պաշտպանում է պրոդուկցիայի լավ հատկությունները, կրճատում է լրացուցիչ բանվորական ուժի վրա կատարվող ծախսը, նրա պահանջը և այլն: Արդյունաբերության բաշխումը նախորդում է նաև գյուղատնտեսական արտադրության մեջ մշակվող բույսերի տերիտորիայի բաշխումը: Այդ պատճառով կոլտնտեսությունների մասնագիտացման ընթացքը պիտի լիակատար կերպով համապատասխանի արդյունաբերության ամանը, որ գյունաբերական կենտրոններին անհրաժեշտեցնեք մատակարարելու անհրաժեշտությանը: Սակայն մենք չենք կարող, ի հարկի, բոլորովին ազատվել բնական պայմանների ազդեցությունից և ցանկ, ասենք, շաքարի ճակնդեղն Արխանգելսկում կամ բամբակը Մոսկվայում: Բնական պայմանները նույնպես մեծ դեր են խաղում այս կամ այն ճյուղի բաշխման մեջ, սակայն պետական պլանավորման սխառնում է նրանց չի պատկանում հիմնական դերը: Ամեն մեկ ճյուղի բաշխման ժամանակ ժողովրդատնտեսական պլանը յեկնում է ամենաբարձր ժողովրդատնտեսական եֆեկտ ստանալուց: Այդ առումով առանձին կուլտուրաներ վորոշ դեպքերում կարող են մշակվել վոչ այնտեղ, ուր այդ միայն տվյալ ճյուղի տեսակետից կթվա ավելի եֆեկտավոր:

Այսպիսով, գյուղատնտեսական արտադրության մասնագիտացումը, վորը վորոշում է ցանքաշրջանառության բովանդակությունը, իր հերթին կապված է տեքստիլ, յուղամշակման արդյունաբերությունների առաջադրանքների հետ: Ամեն մեկ առանձին տնտեսության համար մասնագիտացումը վորոշվելու յե տվյալ շրջանի արտադրական-տնտեսական կոմպլեքսը պայմանավորող համապետական պլանով և շրջանի տնտեսության սոցիալական ստրուկտուրայով, այսինքն՝ շրջանի արդյունաբերության բնույթով, տրանսպորտի դրությամբ, ինդուստրիայի բազաների և քաղաքների մոտիկությամբ: Այդ կետերի մոտիկությունը պայման-

ներ կստեղծի ավելի լայն չափերով արտադրելու դժվար փոխադրվող անհրաժեշտեցներ, ինչպես՝ կաթ, ցորեն, բանջարեղեն և այլն, յուժկու բանվորական անհրամատակարարման խնդիրը՝ հնարավորության սահմաններում՝ մթերքները մոտիկ տեղերից հայթայթելով և նույն տեղում շուկայում վաճառելով:

Կոլտնտեսային արտադրությունն իրագործելով ժողովրդատնտեսության պլանով նախատեսված սոցիալիստական մասնագիտացման առաջադրանքը, վորը նպատակ ունի բավարարելու արդյունաբերության և աշխատավոր բնակչության կարիքները, միաժամանակ արտադրում է մի շարք անհրաժեշտեցներ կոլտնտեսային շուկայի համար, այդպիսով իսկ մաքսիմալ չափով ոգտագործելով իր բոլոր արտադրական հնարավորությունները:

Խոշոր սոցիալիստական տիպի տնտեսությունում ցանքաշրջանառությունը նախ և առաջ իրականացնում է մասնագիտացած ճյուղի պլանային առաջադրանքը: Իրանով այն տարբերվում է մանր ապրանքայնություն ունեցող կապիտալիստական տիպի անհատական տնտեսության ցանքաշրջանառությունից: Մասնագիտացման պլանային բաշխումն ըստ շրջանների հնարավոր է միայն արտադրական ուժերի զարգացման վորոշ աստիճանում և գյուղատնտեսության սոցիալիստական ռեկոնստրուկցիայի պայմաններում: Գյուղատնտեսական արտադրության մասնագիտացումը, իրեն ժողովրդատնտեսության պլանի իրագործման ուղի, չի կարող յուրջ նշանակություն ունենալ առանց խոշոր տեխնիկական բազա ստեղծելու, առանց հացահատիկային պրոդուկտի յուժեղում, առանց սոցիալիստական արդյունաբերության զարգացման:

Պլանային մասնագիտացման իրականացումն ըստ եյության մանր, ցիր ու ցան անհատական տնտեսության պայմաններում տնհնարին եր, ուր ամեն մեկ տնտեսություն պիտի արտադրեք ամեն ինչ՝ հաց, կաթ, միս, բուրդ, վորպեսզի մեկի անհաջողության դեպքում նա իր գոյությունը կարողանար պաշտպանել մյուսի պրոդուկցիայի հաշվին: Տնտեսությունը մանր ապրանքային, ունիվերսալ, կիսանառուրալ եր:

Մասնագիտացումը, վորը մուտք եր գործում գյուղատնտեսության մեջ կապիտալիզմի զարգացման հետ միասին, կրում եր տարերային բնույթ՝ եյությամբ կապիտալիստական, ամբողջապես կախված շուկայական կոնյունկտուրայից, և վերջինիս փոփոխության հետ միաժամանակ փոխվում եր տարերայնորեն նաև

մասնագիտացումը: Արտադրություն անարխիայի պայմաններում, ի հարկե, խոսք անգամ չի կարող լինել արտադրական ուժերի պլանային և նպատակահարմար ոգտագործման մասին: Տնտեսությունն ուներ մեկ նպատակ՝ բնական ռեսուրսների և բանվորական ուժի մաքսիմալ շահագործում, մաքսիմալ ոգուտ ձեռք բերելու ձգտում: Ամեն մեկ կտոր հողից ըստ հնարավորություն շատ կորզելը, բնական ռեսուրսների գիշատիչ ոգտագործման ձգտումը և միաժամանակ նահանջը բնության ուժերի դեմ, ներքան ամբողջապես յենթարկվելը, — ահա ինչն է բնորոշում կապիտալիստական տնտեսությունը:

Այս պայմաններում կապիտալիստական տնտեսությունը բնորոշվում էր իր աշխատանքի ցածր արտադրողականությամբ, ամենապրիմիտիվ տեխնիկայով, հողագործության ամենացածր սխեմանով («գյուղացիական յեռուղաշտ»):

Տնտեսության սոցիալիստական սխեման խիստ տարբերվում է կապիտալիստական սխեմանից: Սոցիալիստական գյուղատնտեսությունը զարգանում է սոցիալիստական ինդուստրիայի կողմից ստեղծած հզոր տեխնիկայի, մասնագիտացած խորհրդատնտեսությունների ստեղծելու, չքավոր և միջակ տնտեսությունները կոլեկտիվացման յենթարկելու և գյուղատնտեսության մեջ բոլոր կապիտալիստական ելմանները լիկվիդացիայի յենթարկելու, սոցիալիստական պլանայնության բաղայի վրա: Սոցիալիստական հողագործության շինարարությունն ընթանում է չընդմիջվող դասակարգային պայքարի ֆոնի վրա, յերբ դասակարգային թշնամին բոլոր միջոցներով ձգտում է վիժեցնել սոցիալիստական շինարարությունը: Դասակարգային պայքարն իր արտահայտությունն է գտել նաև սոցիալիստական արտադրության համար ցանքաշրջանառություն կառուցելու խնդրում: Այստեղ յեղել են ինչպես ուղղակի փոխարարություն և բուրժուական ազդեցություններ, այնպես էլ ուղղորդունիստական աղավաղումներ և «ձախ» խոտորումներ:

Ցանքաշրջանառությունը և նրա հետ կապված գյուղաբնտեսական կուլտուրաների ընտրությունը սերտորեն կապված են տնտեսության կազմակերպչական-տնտեսական պայմանների, ներքան սոցիալական ձևի, տեխնիկական զինվածության հետ: Այդ տնտեսակետից ցանքաշրջանառություն հին սխեմաները, վորոնք առաջ են յեկել անհատական գյուղացիական տնտեսության պայմաններում, համապատասխանել են նրա կազմակերպչական-

տնտեսական պայմաններին, բղխել են «գյուղացիական յեռուղաշտը» լավացնելու վերակառուցումից (ցել, աշխանացան, դարնանացան):

Վնասարար ազդեցությունների մի մասը (Դոյարենկո և այլն), առաջնորդվելով ազդեցությունների միջոցառումները կուլակային տնտեսություններին ծառայեցնելու դրույթով, կազմում էլին այնպիսի ցանքաշրջանառություններ, վորոնք համապատասխանում էլին կուլակի սոցիալական պատվերին: Այսպես է, որինակ այն ցանքաշրջանառությունը, վորը կազմել է Դոյարենկոն Մոսկվայի շրջակայքի համար—1) ցել, 2) աշխանացան, 3) 0,5 յենքենուկ և 0,5 կարտոֆիլ, 4) 0,5 յերեքենուկ և 0,5 կարտոֆիլ, 5) 0,5 կտավհատ և 0,5 վարսակ: Այս ցանքաշրջանառությունը հարմար է ունիվերսալ և վորոշ չափով աղյուսքայնություն ունեցող տնտեսության համար: Բոլոր այդ սխեմաներն ազդեցություններ կրակառության մեջ նաև այժմ մեկմեկ նկարագրվում են իրրե «ընդհանրապես» լավ ցանքաշրջանառություններ: Այնինչ պարզ է, վոր այդ «ունիվերսալ» ցանքաշրջանառությունները, վորոնք կառուցված են վորոշ սոցիալական պատվերի համաձայն, անպետք են սոցիալիստական տիպի տնտեսությունների համար: Այդ ցանքաշրջանառությունները չեն նպաստում կոլտնտեսությունների կազմակերպչական տնտեսական ամրապնդմանը, վորովհետև կոլտնտեսական արտադրության սոցիալիստական ընույթին ունիվերսալ տնտեսության բընույթը հակասում է, վորովհետև նա ուղղված է շրջանների, մարդերի պլանայնության դեմ, վորը կազմում է յերեղի արտադրական ուժերի զարգացման և պլանաչափ ոգտագործման կազմակերպչական հիմքը: Ունիվերսալիզմը խզում է առաջ բերում արդյունաբերության և գյուղատնտեսության մեջ և անխուսափելիորեն զլորվում է դեպի կիսանաաուրալ տնտեսությունը: Տնտեսության ունիվերսալիզացիան վիժեցնում է գյուղատնտեսության վերակառուցումը հզոր տեխնիկական բաղայի հիմունքների վրա, վորովհետև բաժան-բաժան և բազմապիսի արտադրության պայմանները դժվարացնում են նրա մեխանիզացիան: Այդ պատճառով ցանքաշրջանառություն ունիվերսալ սխեմաներ, վոր նկատի ունեն անհատական կապիտալիստական տիպի տնտեսությունները, գյուղի սոցիալիստական շինարարության պրակտիկայի մեջ խժկելն ամենամասաակարգաբարևական դրույթն է, վորը մենք պիտի մերժենք:

Ցանքաշրջ. և նրա նշ. գյուղ. արտ. մեջ առ

Բացի այն փորձերի մասին խոսելուց, վորոնց նպատակն եր անհատական գյուղացիական և կուլակային տնտեսությունների շահերը նկատի առնող ցանքաշրջանառության տիպերը մեխանիկորեն խորհրդատեսական և կոլտնտեսական արտադրության մեջ փոխադրելը, անհրաժեշտ է կանգ առնել և այն փորձերի վրա, վորոնք նույնպես նպատակ ունեյին տնտեսության կազմակերպման կապիտալիստական մեթոդները սոցիալիստական տնտեսության մեջ փոխադրելը: Այդ փորձն արվում էր սոցիալիստական շինարարության ծավալմանը խանգարելու վնասարար նպատակով՝ մի խումբ վնասարար տնտեսագետների խմբակի կողմից (Չալանով, Մակարով և այլն): Նրանք առաջարկում էյին խորհրդատեսությունների և կոլտնտեսությունների համար ցանքաշրջանառություններ կազմել, յեղնելով բնական պայմաններից և բոլորովին անտես անելով պետական պլանը: Այդպիսով, նրանք ձգտում էյին խորհրդատեսությունը և կոլտնտեսությունը վերածել կապիտալիստական ձեռնարկության, վորն ամբողջապես յեղնում է շուկայի կոնյուկտուրայից: Նույնաման բուրժուական բնույթ ունեյին Սամարինի գրույթները, վորն առաջարկում էր Հյուսիսային Ամերիկայի և Ավստրալիայի կապիտալիստական հողագործության ձևի խոշոր հացահատիկային խորհրդատեսություններ կառուցել՝ բնական պայմանները գիշատիչ կերպով ոգտագործելու հիմունքներով: Սամարինը նույնիսկ հնարավոր էր համարում շենքեր չկառուցել, այլ դալ, ցանել և դալ նորից առանց իմանալու, թե մյուս տարին նույն տեղում ցանք կատարելու յենք, թե վոչ: Այս բոլոր վնասարար գրույթները գտել են իրենց արտահայտությունները ցանքաշրջանառությունների մասին յեղած գրականության մեջ և զգալի չափով խանգարել են սոցիալիստական շինարարությանը:

Միանգամայն պարզ է, վոր անհատական տնտեսությունների կամ խոշոր կապիտալիստական տնտեսության շահերին համապատասխանող ցանքաշրջանառության սխեմաները կոլտնտեսություններին և խորհրդատեսություններին մեխանիկորեն հարմարեցնելու ամեն մի ձգտում լավագույն դեպքում վկայում է այն մասին, վոր նման առաջարկությունն անողը չի ըմբռնում սոցիալիստական մասնագիտացած գյուղատնտեսական արտադրության կազմակերպչական խնդիրները (բնդհանուր ժողովրդատնտեսական պլանով պլանավորված), վկայում է դեռ արմատախիլ չարված բուրժուական և մանր բուրժուական տնտեսություն-

ների մասին, վորոնք կան տնտեսության կազմակերպման բնագավառում:

Այսպիսով, անհրաժեշտ է վճռական պայքար մղել սոցիալիստական տնտեսությանը կապիտալիստական ձևեր փաթաթելու բոլոր տեսակի փորձերի դեմ:

Ցանքաշրջանառության ունիվերսալիզացիան պիտի վանել բոլորիկյան վճռականությամբ:

Ցանքաշրջանառության իրականացման բնագավառում յերկրորդ կազմակերպչական մոմենտը, վորի վրա պիտի կանգ առնել, դա կոլտնտեսական արտադրության համար ցանքաշրջանառության հիմնադրման առանձնահատկություններն են: Կոլտնտեսական արտադրության հիմնական ձևն արտելն է: Նրա ամրապնդումը տվյալ ետապի կոլտնտեսական շարժման զարգացման հիմնական խնդիրն է: Կոլտնտեսական շարժման հետագա աճի համար պայմաններ ստեղծելու տեսակետից անհրաժեշտ է ամեն կերպ ամրացնել արտելը: Այդ ամրացումը տեղի յե ունենալու աշխատանքի վորակի լավացման, բերքատվության բարձրացման, արտադրության ճիշտ, աշխնքն՝ նրա սոցիալական ձևին համապատասխան կազմակերպման միջոցով: Ցանքաշրջանառությունը պլանային առաջադրանքի կենսագործման կարևորագույն մոմենտ է: Նա միաժամանակ պիտի լինի արտելի ամրապնդման միջոց: Արտելի ցանքաշրջանառությունը պիտի զգալիորեն ասրբերվի խորհրդատեսության ցանքաշրջանառությունից: Խորհրդատեսությունը հետևողական սոցիալիստական տիպի, արդյունաբերության տիպով կազմակերպված արտադրություն է, վորը մասնագիտացած է վորոշ պրոդուկցիա արտադրելու համար: Նա այդ պրոդուկցիան ամբողջապես հանձնում է պետությանը, հանդիսանալով պետական ձեռնարկություն: Վորքան մեծ է նրա մասնագիտացումը, այնքան լավ է իրագործում նա իր արտադրական առաջադրանքը, իսկ խորհրդատեսությունների մասնագիտացումը մեր ագրոտեխնիկայի և տեխնիկական գիտվածության ներկա պայմաններում հնարավոր է մեծացնել մաքսիմալ չափով:

Խորհրդատեսությունը՝ այդ գործարան և հացահատիկի, մսի, կաթի, շաքարի ձակնդեղի և այլն:

Այլ բնույթ պիտի ունենա հացահատիկային կոլտնտեսության ցանքաշրջանառությունը: Արտելը կոլտնտեսայինների կամավոր կազմակերպություն է, վորոնք համայնացել են արտադրության միջոցները և աշխատում են պետական հողի վրա:

Պետութեան ոգնութեամբ (ՄՏԿ), բացի արտադրութեան համայնացրած միջոցներից, արտելն ունի մանր անասուն, ինվենտար, մերձագարակային (приусадебные) հողամասեր, վորոնք ոգտագործվում են կոլտնտեսականների կողմից անհատորեն: Նման ձևը, լինելով սոցիալիստական տիպի տնտեսութուն, ամենից աւելի յե համապատասխանում դեռ յերեկ մանր սեփականատեր և այժմ սոցիալիստական պետութեան գիտակից աշխատավոր կոլտնտեսականի շահերին: Այդ պատճառով կուսակցութունն ամբողջ վճռականութեամբ արտելի ամրապնդման՝ իրեն կոլտնտեսական շարժման հետագա զարգացման զբաղականի՝ հարցն և դնում (վորը փոխանցվելու յե ավելի բարձր սոցիալական ձևերի): Այդ պայմանն անտեսել, նշանակում և կոլտնտեսական շարժման գիտելիքական չհասկանալ: Կենսական վորոշումները կոլտնտեսականների կողմից անհատապես ոգտագործվող յեղջուրավոր անասունները, ձիերը, թռչունները լավացնելու և շատացնելու, կոլտնտեսական առևտրի մասին, պարտավորեցնում են այդ ամբացման համար ստեղծել կազմակերպչական նախադրյալներ:

Գյուղատնտեսական արտելի համար մշակված ցանքաշրջանառութունը կուսակցութեան վորոշումը կենսագործելու հիման վրա, պիտի ապահովի այդ ամրացումը և զարգացումը, ստեղծելով անհրաժեշտ միջերային և խարային (фуражный) ֆոնդ: Մակայն այս չի նշանակում, վոր ցանքաշրջանառութունն արտելի համար պիտի ապահովի բազմապիսի պրոդուկցիաների արտադրութուն: Ունիվերսալ ցանքաշրջանառութունը, ինչպես արդեն ասվել և, տանում և գեպի սոցիալիստական տիպի տնտեսութեան՝ արտելի քայքայումը: Գյուղատնտեսական արտելի ամբարանում համար կազմված ցանքաշրջանառութունը պիտի լինի նախ և առաջ մասնագիտացած: Իբրև յերկրորդ պայման, նա պիտի ապահովի գոյութուն ունեցող անասնապահութունը կերերով և ստեղծի անհրաժեշտ սնդամթերային ֆոնդ կոլտնտեսականների համար:

Այսպես և դրվում ցանքաշրջանառութեան խնդիրն արտելում: Յեթե ցանքաշրջանառութեան ունիվերսալիզացիան դասակարգային թշնամու դրույթ և կոլտնտեսութեան սոցիալիստական բնույթը սկզբից համար, ապա սակաս վնասակար չէ նաև յերկրորդ թեքումը, վորը նույնպես տանում և գեպի գյուղատնտեսական արտելի քայքայումը, բայց արտահայտվում և այլ ձևով, ինչպես որինակ գերմանագիտացումը, գյուղատնտեսական արտելի առանձ-

նահատկութունները թերագնահատելու փորձերը: Իրան իբրև որինակ կարող են ծառայել Մոսկվայի շրջանի կառվատ մշակող կոլտնտեսութունների համար կազմած և Հոգժողկոմատի կողմից մերժված ցանքաշրջանառութունները: Այդ ցանքաշրջանառութուններն առաջարկվում էին Մոսկվայի Սոցիալիստացման Ինստիտուտի կողմից, վորոնց մեջ հիմնականը խոտերն և կառվատն էին (56%), ապա ցելը, շարքահերկ, կուլտուրաները և աշնանացանը խոտի հետ միասին: Մասնագիտացած կոլտնտեսութուններում հացահատիկների թերագնահատումը կոլտնտեսական արտադրութեան պրակտիկայում կոպիտ սխալ և:

Արտելի համար ցանքաշրջանառութեան գերմանագիտացումը վնասակար և այն պատճառով, վոր սկզբում և այն կարևորագույն քաղաքական խնդիրները, վորոնք վերաբերում են կոլտնտեսութեան համայնացրած և չհամայնացրած անասնապահութեան զարգացմանը ու կոլտնտեսական առևտրի ծավալմանը: Այսպիսով, ցանքաշրջանառութունն ամբողջապես կախված և տնտեսութեան սոցիալական ձևից:

Ճիշտ ցանքաշրջանառութուն հիմնադրելու յերրորդ պայմանը շրջանի արտադրական հնարավորութուններն առավելագույն չափով ոգտագործելն և: Շրջանի պլանային առաջադրանքն ամբողջապես պիտի բաշխվի սոցիալիստական մասնագիտացման սկզբունքի հիման վրա: Որինակ՝ առաջադրանք և արվում կաթ, հացահատիկ, կարտոֆիլ, ընդեղեններ, միս և այլն արտադրելու:

Վոչ մի գեպքում չի կարելի այդ առաջադրանքի հիման վրա կազմել ամբողջ շրջանի համար միատեսակ ցանքաշրջանառութուն, սակ շրջանի մեջ մտնող բոլոր տնտեսութունների համար միատեսակ մասնագիտացում: Անհրաժեշտ և առաջադրութունը դիֆերենցիացիայի յենթաբաժնի ըստ առանձին տնտեսութունների (կամ տնտեսութեան խմբերի), ստեղծելով առանձին տնտեսութունների արտադրական հնարավորութունների համաձայն առանձին մասնագիտացման տիպեր, որինակ՝ 1) հատիկներ, արտադրող անասուններ և խոտացանութուն, 2) կարտոֆիլ, հատիկավոր ընդեղեններ, խոզաբուծութուն և այլն: Այդ կլինի շրջանի բոլոր բնական և տնտեսական ռեսուրսների լրիվ ոգտագործման հիման վրա պլանային առաջադրանքի իրականացման ամենալավ ուղին: Այդ ռեսուրսները շրջանի բոլոր մասերում կարող են միատեսակ չլինել, ապա այդ բոլոր մասերում միատես-

սակ ցանքաշրջանառություններ չեն կարող լինել: Բացի այդ, միատեսակ ցանքաշրջանառությունը սկսվում է մասնագիտացումը, վորովհետև մի սխեմայի տակ է դնում բոլոր ապրանքային կուլտուրաները: Ագրոտեխնիկայի տեսակետից նման մոտեցումը նույնպես չի կարող քննադատության դիմանալ, վորովհետև բոլոր ապրանքային կուլտուրաների համար միաժամանակ բարենպաստ պայմաններ ստեղծելը հնարավոր չէ: Չնայած դրան, մենք հաճախ ենք հանդիպում ամբողջ շրջանի համար մեկ ցանքաշրջանառություն մոտեցման փաստերի: Որինակ՝ Կենտրոնական Սևահողային մարզի Սեւլավինսկո շրջանն ունի կարտոֆիլի մասնագիտացում և ամբողջ շրջանի համար նախագծել եր հետևյալ ցանքաշրջանառությունը (ցանքաշրջանառությունը Հող-ժողովման կողմից խոտանված է)՝ 1) մաքուր ցել, 2) աշնանացան, 3) կարտոֆիլ, 4) զբաղված ցել, 5) աշնանացան, 6) գարնանացան (հասկավոր): Այս ցանքաշրջանառության մեջ առաջատար կուլտուրան բռնում է շրջանի ամբողջ տերիտորիայի 16⁰/₀-ը միայն և դրանով ել արտահայտվում է ամբողջ մասնագիտացումը, այնինչ շրջանում յեղած կրախմավի զավոդի մոտ գտնվող տընտեսություններում ցանքաշրջանառության մեջ կարտոֆիլն ապելի ուժեղ պիտի լինի արտահայտված, քան թե հեռու ընկած տնտեսություններում: Միատեսակ ցանքաշրջանառություն չի կարող կիրառվել նաև շրջանի հողերի տարբեր հատկություններին պատճառով: Շրջանը հիմնականում ունի լվացված սևահողեր, մասամբ ավազախառն (վերածվում են ավազային հողերի), մասամբ կավախառն և կավային հողեր: Ավազախառն հողերը գտնվում են հենց զավոդին մոտ, վորը նպաստավոր պայմաններ է ըստեղծում կարտոֆիլի մշակության համար: Հողերի տարբեր հատկությունների հետևանքով ագրոտեխնիկական մոտեցումը ևս դեպի այդ հողերը պիտի լինի տարբեր: Չի կարելի այդ բոլոր առանձնահատկությունները պարփակել մեկ ցանքաշրջանառության մեջ: Ամեն մեկ առանձին դեպքում անհրաժեշտ է նաև առանձին մոտեցում:

Կոլտնտեսական արտադրության համար ցանքաշրջանառության հիմնադրման չորրորդ կազմակերպչական մոմենտը ցանքաշրջանառությունը կոլտնտեսության կազմակերպչական-տնտեսական հնարավորությունների հետ շաղկապելն է: Ագրոտեխնիկայի տեսակետից ամենակատարելագործված ցանքաշրջանառությունը պետքական չի լինի, յեթե նա համաձայնեցրած չէ տնտեսության

տեխնիկական դինվածության, նրա բանվորական ուժի հետ: Միանգամայն պարզ է, վոր ցանքաշրջանառությունը և նրա հետ կապված ագրոկոմպլեքսն իրենց իրականացման համար պահանջում են վորոշ աշխատանքներ (նախացանքային մշակություն, ցանք, ցելերի վար և նրանց խնամք, շարքահերկ կուլտուրաների խնամք, բերքահավաք, աշնանացան և այլն) և այն ել վորոշ ժամանակամիջոցներում կատարվող: Այդ աշխատանքների կատարման համար տնտեսությունը պիտի ապահովված լինի բանվորական ձեռքերով, քաշող ուժով, համապատասխան գործիքներով և մեքենաներով:

Շատ կարևոր է, վորպեսզի ցանքաշրջանառությունը բանվոր ձեռքերի և քաշող ուժի խիստ լարվածություն չստեղծի (վորոշ կարճ ժամանակամիջոցներում), այլ ոգտադրծի այդ ուժերը վեգետացիոն ամբողջ շրջանում համաչափ: Բանվոր ձեռքերի և քաշող ուժի լարվածությունը վտանգի տակ է դնում աշխատանքների կատարումը ժամանակի տեսակետից, իսկ աշխատանքների ամեն մեկ ուղացում իջեցնում է ագրոտեխնիկայի վորակը, պակասեցնում է բերքը:

Ցանքաշրջանառության պահանջի համաձայն, քաշող ուժի և բանվոր ձեռքերի հաշվառման ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել տնտեսության մեխանիզացիայի աստիճանը: Արտադրական պրոցեսների մեխանիզացիան պակասեցնում է տնտեսության բանվոր ձեռքի պահանջը, մեխանիզացիայի բացակայությամբ, քնդհակառակը, մեծացնում է արդ պահանջը: Քաշող ուժի և բանվոր ձեռքերի գրաֆիկը կազմելու ժամանակ անհրաժեշտ է յեխնել փաստացի նախագծված մեխանիզացիայից: Չի կարելի ցանքաշրջանառության և նրա ցուցանիշները կազմելու ժամանակ յեխնել 100⁰/₀-ի մեխանիզացիայից, յեթե վերջինս չի նախագծված մոտ ժամանակում: Չի կարելի այն պատճառով, վոր նման հաշիվների հիման վրա կազմած ցանքաշրջանառությունը ապահովված չի լինի արտադրության համապատասխան միջոցներով և ստիպված պիտի լինի գործադրելու ձիու և մարդու ուժ (զուցե և յեզան): Այսպիսով 100⁰/₀-ի մեխանիզացիայի դեպքում միանգամայն պիտանի գրաֆիկը կարող է անբավարար դուրս գալ և չի կարող 100⁰/₀-ային մեխանիզացիայի բացակայության դեպքում ռեալիզացիայի յենթարկվել: Իրեր ուրինակ կարելի յե բերել շարքահերկ դաշտի զգալի մեծացումը ցանքաշրջանառության մեջ (Հյուսիսային Կովկասի մի քա-

նի շրջանները), առանց հաշվի առնելու կոլտնտեսությունների և ՄՏԿ-ի հնարավորությունները քաղող ուժի տեսակետից: Դրա հետևանքով այդ դաշտը (КАМ) հաճախ, ինչպես հարկն է, չի մշակվում, ժամանակին չի հավաքվում, ուստի և ինքն էլ քիչ բերք է տալիս և կորցնում է իր նշանակությունը իրեն լավ նախորդ: Այսպիսով կոլտնտեսությունում կիրառվող ցանքաշրջանառությունների կազմակերպչական-տնտեսական հիմնական պայմաններն են. 1) պլանային առաջադրանքի իրականացումն ըստ կոլտնտեսության մասնագիտացման:

2) ցանքաշրջանառություն համապատասխան լինելը տնտեսության սոցիալական ձևին: Այսպես՝ խորհրդային կոլտնտեսության ցանքաշրջանառությունը չի կարող ավտոմատիկ ձևով փոխադրվել կոլտնտեսական արտադրության մեջ, վորովհետև այն չի համապատասխանի նրա արտադրական շահերին:

3) ցանքաշրջանառություն համապատասխան լինելը ավյալ կոլտնտեսության կազմակերպչական-տնտեսական և տեխնիկական հնարավորություններին:

4) Պլանային առաջադրանքը խանգարելու և ունիվերսալ լիզմի անթույլատրելի լինելը, վորը ջուր է լցնում սոցիալիստական շինարարությունը վիժեցնել ցանկացող դասակարգային թշնամու ջրադացին:

ՅԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ԴԱՇՏՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ: ՆԱԽՈՐԴՆԵՐԻ ԴԵՐԸ

Վորպեսզի կարողանանք յուրաքանչյուր կոլտնտեսության համար շարադրած նյութի հիման վրա ցանքաշրջանառություն կազմել, մենք պիտի ծանոթանանք նաև այն դերին, վոր ունին ցանքաշրջանառության մեջ գյուղատնտեսական բույսերի առանձին խմբեր: Շատ կարևոր է իմանալ նաև, թե ինչպես են ազդում այդ բույսերը հաջորդ կուլտուրաների բերքատվության վրա և ծանոթանալ հողի բերրիության հետ:

Այդ տեսակետից ցանքաշրջանառության մեջ առաջին հերթին դրական դեր են կատարում՝ ցելը, շարքահերկ կուլտուրաները (այսինքն՝ միջշարքային մշակություն պահանջող կուլտուրաները՝ կարտոֆիլ, կերի արմատապտուղներ, շաքարի ճակնդեղ, յեղիպտացորեն, արևածաղիկ և այլն) և խոտեր:

ՅԵԼԻ ԴԵՐԸ ԳԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒՄԻՆ

Յեղագաղտի նշանակության մասին մենք արդեն խոսել ենք այն գլխում, ուր խոսվում է հողի մշակման մասին: Այստեղ միայն անհրաժեշտ է ընդդեմ այն խոշոր դերը, վոր ունի մաքուր ցելը մոլախոտերի դեմ պայքարելու խնդրում: Այդ մոմենտն այժմ հացահատիկների բերքատվության բարձրացման խնդրում ունի խոշոր նշանակություն: Միաժամանակ ցելի դրական հիմնական ամբողջապես կախված է նրանից, թե յեղը և ինչպես է մշակվում այդ ցելը: Այդ բանը շատ պարզ կարելի չե տեսնել կրասնոկուտի փորձակայանի ստորև բերված տվյալներից: Այդ փորձի ժամանակ հաշվի չե առնված մոլախոտերի քանակը մեկ քառակուսի մետր տարածության վրա տարբեր տեսակի ցելերում:

Սև ցելի վրա	10 բույս
Վաղ » »	10 »
Միջին » »	81 »
Ուշ » »	124 »

Բացի այս, ինչպես մենք հիշում ենք, մաքուր ցելը նպաստում է հողի մեջ ջուր հավաքելուն և նիտրատներ կուտակելուն (աղտակալ թթվի աղեր)՝ ի հաշիվ որգանական նյութերի կամ գոմաղբի:

Մաքուր ցելն աշխատանքների համար ամենալավ նախորդն է հանդիսանում (առանձնապես ցորենի), իսկ միջաբե շրջաններում (Սիբիր, Հյուսիսային Կադակաստն) նաև դարնանային ցորենների համար: Հազվագյուտ դեպքերում (Սիբիր) նա նախորդում է կտավհատին կամ շաքարի ճակնդեղին: ԽՍՀՄ-ի Հյուսիսային պայմաններում մաքուր ցելն ազդեցություն ունի ճիշտ կազմած ցանքաշրջանառության մեջ պարտադիր է: Այդ բանը գտել է իր արտահայտությունը յերաշտի դեմ պայքար կազմակերպելու համար հրավիրված համամիութենական կոնֆերանսի (1931 թ) վորոշումներում: Վորպեսզի ցանքաշրջանառությունը նպաստի դաշտերը մոլախոտերից ազատելուն և հողի մեջ ջուր կուտակելուն, յերաշտի յենթակա շրջաններում ցանքաշրջանառության մեջ պարտադիր կերպով պիտի մտցնել վաղ մաքուր ցել:

«Չոր շրջաններում, ուր դեռ չի հաջողվել ստանալ շարքահերկ կուլտուրաների հաջող ցանքեր, միայն ցել պիտի դարձնել մշակովի հողերի մեկ յերրորդից մինչև մեկ հինգերորդը»:

Վոչ չորային գոտում մաքուր ցելերը հաջող կերպով կարող են փոխարինվել դրադված ցելերով, սակայն մոլախոտերով ու ժեղ վարակված հողերում ևս ոգտավետ և նման արտերը հատկացնել նախ մաքուր ցելերին: Առանձնապես նման ցելերն այստեղ հարկավոր են այն սերմնարածական կոլտնտեսություններում, վորոնք դրադված են աշնանային կոլտնտեսությունների սորտեր բազմացնելով:

Անհրաժեշտ և առանձնապես շեշտել այն նշանակությունը վոր ունի ժամանակին կատարված մաքուր ցելի վարը և ամառային խնամքը: Վոչ մի դեպքում վարը չի կարելի հետաձգել մինչև ուշ գարնանացան կուլտուրաների ցանքի վերջը և այլն: Նրանք ման դրույթը 1932 թվին խափանեց ցելերի վաղ վարը: Անհրաժեշտ և նաև հիշել, վոր առանց աման ընթացքում ցելի մեջ յեղած մոլախոտերը վոչնչացնելու, նա կորցնում և իր ամբողջ խմաստը և կարող և հանդիսանալ միայն իրրև մոլախոտերը տալիս:

Այն դեպքերում, յերբ կոլտնտեսությունն ավելի քիչ մաքուր ցել ունի, քան այդ անհրաժեշտ և աշնանացանների համար, ապա յեղած ցելում առաջին հերթին պիտի ցանել աշնանացան ցորեն, վորովհետև այն թանկարժեք և պահանջկոտ կուլտուրա յե, քան թե աշնանացան աշորան:

Յանհաշտմանություն մեզ ցարհանելի դասի նշանակությունը

Շարքահերկ դաշտի ագրոտեխնիկական հիմնական նշանակությունը, ինչպես և մաքուր ցելինը, մոլախոտերի դեմ կռիվն է: Ամառային միջարքային մշակությունը կտրում և մոլախոտերի ծիւրերը և նպաստում և հողում լեղած մոլախոտերի սերմերի պաշարի վոչնչացմանը:

Շատ շարքահերկ կուլտուրաների համար (ձակնդեղ, կարտոֆիլ, բանջարանոցային բույսեր և այլն) կատարվում և ավելի խոր և խնամքով մշակություն, վորը նույնպես բարձրացնում և նրանց իրրև նախորդների՝ նշանակությունը: Մի շարք շարքահերկ բույսեր (դդում, յեգիպտացորեն և այլն) ունին հզոր արմատային սխտեմ, ոգտագործում են հողի խոր շերտերի ջրի և սննդի պաշարը և փոխադրում հողի վերին շերտերը: Բացի այդ, շարքահերկ բույսերն ոգտագործում են ամառվա յերկրորդ կեսի տեղումները և յերաշտ շրջաններում ավելի քիչ են տուժում չորքամիներեց (յեգիպտացորեն, սորգո և այլն): Այդ բոլորն ստի-

պում են ցանքաշրջանառության մեջ շարքահերկ բույսեր ունենալ այն բոլոր շրջաններում, ուր ընդհանրապես հնարավոր և շարքահերկ բույսերի մշակությունը:

Շարքահերկերից հետո լավ են լինում գարնանային հացահատիկները և ուրիշ գարնանային կուլտուրաները (վարսակ, դարի, կորեկ), վորը հաստատվում և փորձնական հիմնարկների բազմամյա տվյալներով:

Բացի գարնանացաններից, մի շարք շրջաններում շարքահերկ կուլտուրաները կարող են լինել լավ նախորդներ նաև աշնանացան կուլտուրաների համար: Շարքահերկերի վաղ հասունացող տեսակները և սորտերը կարող են ոգտագործվել դրադված ցելերի համար (շարքահերկ ցել): Այս դեբը կարող են կատարել կարտոֆիլի, սիլոպային կուլտուրաների վաղահաս սորտերը: Շարքահերկ ցելերի աղեցուծությունը (նրանց խնամքով մշակելու դեպքում) խոնավացած (увлажненный) գոտում մոտենում և մաքուր ցելերի աղեցուծությանը:

Հարավում, ուր աշնանացանները ցանվում են ուշ, նրանց համար շատ լավ նախորդ են բանջարաբույսերը: Սերմի համար մշակվող յեգիպտացորենից և արևածաղկից հետո աշնանացանը պակաս բերք և տալիս, քան թե մաքուր ցելից հետո:

Շարքահերկ դաշտն իրեն հաջորդող կուլտուրաների բերքատվության վրա դրական իմաստով ազդելուց բացի, պակասեցնում և քաշող ուժի և բանվոր ձեռքերի քանակն աշնան վարի ժամանակ, վորի կարիքն այդ դեպքերում սովորաբար չի զգացվում: Սակայն պիտի հիշել, վոր շարքահերկ բույսերը պահանջում են բանվոր ձեռքերի և քաշող ուժի մեծ լարվածություն խնամքի և բերքահավաքի համար, լարվածություն, վորը թուլանում և միայն աշխատանքների յրիվ մեխանիզացիայի դեպքում:

Ցանքաշրջանառության դրական ոգակներից մեկի՝ շարքահերկ դաշտերի տարածությունների յայնացման հետ մեկտեղ անհրաժեշտ և միաժամանակ հաշվի առնել կոլտնտեսության բոլոր հնարավորությունները, վորպեսզի հետագայում շարքահերկ դաշտը հանդես չգա մոլախոտեր տարածող ոջախի դերում, կամ բոլորովին չհավաքվի:

Պիտի հիշել, վոր անխնամ մշակելու դեպքում շարքահերկ դաշտը կարող և ունենալ միայն բացասական ազդեցություն, վորովհետև շատ արագ ծածկվում և բարձր մոլախոտերով: Այդ մոլախոտերը կոնկուրենտներ են հանդիսանում շարքահերկ կուլտու-

բաներին, և արտն արտաքին տեսքից չի տարբերվում չմշակված խամից:

Շարքահերկ դաշտը կարող է բարձր ագրոտեխնիկական և տնտեսական նշանակություն ունենալ միայն խնամքով մշակվելու դեպքում: Յեթե տնտեսություն մեջ ցանվում են աշնանացան հացահատիկներ և դարնանացաններ, ապա շարքահերկ կուլտուրաների ամենալավ տեղը կլինի աշնանացաններից հետո և դարնանացաններից առաջ: Շարքահերկ կուլտուրաների դերը ցանքաշրջանառություն մեջ առանձնապես շեշտված է յերաշտի դեմ պայքարելու համար հրավիրված համամիութենական կոնֆերանսում (1931 թ.): Յերաշտ շրջաններում, ուր շարքահերկ կուլտուրաներն ունեն մեծ տնտեսական նշանակություն, վարելահողերի մեկ յերրորդ մասից վոչ պակասը պետք է հատկացվի շարքահերկ կուլտուրաներին և մաքուր ցեղերին:

ԽՈՏԵՐԻ ԴԵՐԸ ՑԱՆԲԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Բազմամյա խոտերի դրական ազդեցությունը հողի բերելու թյան և հաջորդ կուլտուրաների բերքի վրա կապված է մի ամբողջ շարք պայմանների հետ:

Ամենից մեծ նշանակություն ունեն բազմամյա թիթեռնածաղիկ խոտերը (յերեքնուկ հյուսիսում, առվույտ և կորնդան հարավում):

Ինչպես արդեն մենք գիտենք, թիթեռնածաղիկ խոտերն իրենց արմատների վրա ապրող պալարաբակտերիաների շնորհիվ հողում կուտակում են ազոտ: Բացի այդ, նրանք իրենց խոր գնացող արմատներով թափանցում են հողի ցածր շերտերը և դուրս են բերում այնտեղից ֆոսֆոր և կիր, հարստացնելով վարելաշերտն այդ նյութերով:

Բերում ենք տվյալներ (գերմանական), վորոնք ցույց են տալիս ազոտի, ֆոսֆորի, կրի և կալիումի քանակը թիթեռնածաղիկ խոտերի և ցորենի մնացորդ խողանի մեջ (կիրդրամներով մեկ հեկտարին).

	Ազոտ (N)	Փոսֆորական թթու (P ₂ O ₅)	Կալցիում (CaO)	Կալիում (K ₂ O)
Առվույտ	152,5	44,0	220,0	41,1
Կարմիր յերեքնուկ . .	214,6	83,9	292,0	90,0
Կորնդան	158,0	33,3	148,6	47,8
Ցորեն	26,4	13,3	86,8	20,7

Մեր տվյալները նույնպես ցույց են տալիս, վոր յերեքնուկը իրենից հետո հողում թողնում է շատ ազոտ: Այսպես՝ Շատիլովի փորձակայանում (Կենտրոնական Սևահողային շրջան) գտել են, վոր 2-րդ տարվա յերեքնուկը մեկ հեկտար հողում թողել եր 65,7 կիրդրամ ազոտ: Ուրալի շրջանում հաջողվեց հողում հայտնաբերել, յերեքնուկի յերկարատև մշակություն հետևանքով, մեկ հեկտարին 4 տոննից առավել ազոտի ավելացում:

Ապա բազմամյա խոտերը թողնելով ամբողջ վարելաշերտում տարածված արմատային մնացորդների մեծ քանակություն, հարուստացնում են հողը հումուսով, ստեղծում «ստրուկտուրա», բաժրացնում ջրաթափանցելիությունը, աերացիան և այդպիսով լավացնում են հողի ֆիզիկական հատկությունները: Պողզը հողերում խոտերը մեծացնում են վարվող շերտը և հողերը դարձնում են ավելի կուլտուրական, լավացնելով յենթահողի պողզուլացած հորիզոնի հատկությունները: Աղիացած հողերում նրանք ստվերի տակ առնելով հողը, նպաստում են աղիացման պրոցեսի պակասեցմանը, և նույնիսկ վորոշ չափով պակասեցնում են աղերի քանակը:

Վերջապես բազմամյա խոտերը խիտ ծածկոց կազմելու դեպքում մեծ դեր են կատարում մոլախոտերի դեմ պայքարելու խնդրում, այսինքն՝ խեղդում և դուրս են մղում նրանց: Այդ պատճառով սովորաբար բազմամյա խոտերից հետո դաշան ունենում և ավելի բարձր բերրիություն: Բազմամյա խոտերը բոլոր շրջաններում մյուս գյուղատնտեսական կուլտուրաների համար հանդիսանում են իրրև լավ նախորդներ:

Ահհրաժեշտ է շեշտել նաև բազմամյա խոտերի տարածությունների լայնացման կարևորությունն անասնապահության զարգացման տեսակետից:

Ինչպես մենք արդեն նշել ենք, իրրև նախորդներ մեծ դեր են խաղում թիթեռնածաղիկ խոտերը: Նրանց հետ հացաբույսեր մշակելը (որինակ՝ *Agropyrum sibiricum*-ը և *Phleum pratense*-ն հյուսիսում) նպաստում է հողերի «ստրուկտուրա» կազմելուն, սակայն հիմնականում դրանք ցանվում են թիթեռնածաղիկ խոտերի հետ միասին գլխավորապես տնտեսական նկատառումներով, վորովհետև այդ դեպքում ստացվում է խոտի ավելի յերկարատև և հավասարաչափ բերք:

Խոտերի, իրրև նախորդների, դերի վերաբերյալ բերում ենք տվյալներ, վորոնք ապացուցում են մեր ասածները և ճշտում են նրանց դերը տարբեր շրջաններում:

Բեզենչուկի փորձակայանում (սեահող) զարնան ցորենի բերքը (1912—1926 թ. թ.) յեղել և առվույտից հետո առաջին տարին 11,1 ցենտներ, II տարին՝ 10,7 ցենտներ, փափուկ հողում 8,2 ցենտներ:

Բազմամյա խոտերի զրական ազդեցությունը մենք տեսնում ենք նաև վարսակի բերքի վրա: Այսպես՝ Բեզենչուկում (15 տարվա տվյալներ) վարսակից ստացվել և բերք՝

Փափուկ հողում 8,2 ցենտներ:	
Առվույտից հետո I տարին 11,1	»
» » II » 10,0	»

Նույնն ստացված և Ռոստովի փորձակայանում կարտոֆիլի համար:

Այսպիսով, բազմամյա խոտերը բերքի բարձրացման խընդրում ունեն զրական ազդեցություն (առաջին հերթին թիթեռնածաղկավորները և նրանց խառնուրդը հացաբույսերի հետ):

Սեահողային շրջանի համար (Կ. Սեահող. շրջ. և ՈՒՍՈՆ) խոտերի զրական ազդեցությունը նույնպես կասկածից դուրս և:

Նույն զրությունը հաստատվում և ՈՒՍՈՆ-ի փորձնական հիմնարկների կողմից ստացված մեծաքանակ տվյալներով, վորոնք բնորոշում են յերեքնուկն իբրև հրաշալի նախորդ: Նրա զրական դերն արտահայտվում և ամենատարբեր կուլտուրաների վրա: Սեահողային (վոչ չորային) գոտում յերեքնուկն զգալի զրական ազդեցություն և թողնում հողի բերրիություն վրա նույնիսկ այն դեպքերում, յերբ նա զբաղեցնում և ցելը:

Բացի այդ, ՈՒՍՈՆ-ի տվյալները ցույց են տալիս, վոր ֆոսֆորական պարարտանյութերի եֆեկտն ավելի բարձր և լինում յերեքնուկ պարունակող ցանքաշրջանառությունների մեջ:

Հյուսիսային վոչ-սեահողային գոտում դաշտային ցանքաշրջանառության մեջ յերեքնուկի դերն առանձնապես մեծ և այդ հողերի ազոտով քղքատ լինելու և վատ ֆիզիկական հատկություններ ունենալու պատճառով:

Յերեքնուկի նկատմամբ ամենամեծ զգայնություն ցույց և տալիս կտավհատը, վորն այս շրջանում սովորաբար ցանվում և յերեքնուկից հետո:

Այսպես, նախկին Տեմերյագևի անվան ակադեմիայի փորձադաշտի տվյալներով կտավհատից ստացված և բերք (ցենտներ մեկ հեկտարին).

	Դարման	Սերմեր
Յերեքնուկից հետո . . .	19,1	4,4
Վարսակից հետո . . .	13,4	3,4

Նկատի առնելով ազոտի հարաբերական պակասը և հողերի ցածր կուլտուրականությունը, պիտի ընդունել, վոր ցանքաշրջանառության մեջ յերեքնուկ մտցնելը կարևոր պայմաններից մեկն և պողոզ հողերը կուլտուրական վիճակի բերելու համար:

Ինչ վերաբերում և մյուս շրջաններին, ապա սրանց նկատմամբ մենք ունենք համեմատաբար պակաս փորձնական տվյալներ: Միջին Ասիայի համար այդ տվյալները բավական են պնդելու, վոր այնտեղ ամենալավ նախորդներից մեկն առվույտն և հանդիսանում, վորն զգալիորեն բարձրացնում և բողահողերի բերքիությունը ջրով պայմաններում: Սիբիրի համար տվյալները բավական կցկատուր են: Տայգաների մոտ գտնվող շրջաններում, ուր աճում են յերեքնուկները (պողոզ հողերում), նրանք անպայմանորեն հանդես են գալիս իբրև լավ նախորդներ, բարձրացնելով հողի բերրիությունը:

Մինչև այժմ առաձևներից կարող ենք հանել այն յեղրակացությունը, վոր բազմամյա խոտերը (հատկապես թիթեռնածաղկավորները), բացի իրենց տնտեսական նշանակությունից, հանդիսանում են հողը զրական ազդեցության յերեքնուկ գործոն, վորի ազդեցությունը տարբեր հողային պայմաններում արտահայտվում և տարբեր ձևով:

Բազմամյա խոտերի շնորհիվ հողում կուտակված բերրիությունն ոգտագործելիս շատ մեծ նշանակություն ունի այն ժամանակին և խնամքով մշակելը: Վատ և խամ թողած շերտերով վաքած խոտատեղն արագ կերպով վարակվում և մոլախոտերով և զրական եֆեկտ չի տալիս:

Ցանքաշրջանառության մեջ բազմամյա խոտերի ներմուծմանը մենք չենք կարող մոտենալ, հաշվի չառնելով տնտեսության կազմակերպչական-տնտեսական պայմանները:

Այդ տեսակետից կոլտնտեսական արտադրությունը տարբերվում և խորհրտնտեսություններից և յերեք չի կառուցվում անասնապահությունից լրիվ անջատված:

Իսկ անասնապահության համար այլ կերերի հետ միասին պարտադիր կերպով անհրաժեշտ են և խոտերը: Այդ պատճառով կոլտնտեսությունների ցանքաշրջանառության մեջ խոտերը շատ

կամ քիչ չափով պիտի ներկայացված լինեն, նամանավանդ ընական խոտհարքներ պակաս լինելու դեպքում:

Յեկնելով պետական առաջադրանքներին, անասունների թվից և այլն, հաճախ (նամանավանդ հարավում) աննպատակահարմար է լինում ամեն տարի բաղամայա խոտերին մեկական դաշտ հատկացնելը, քանի վոր հնարավոր է ոգտադործել նրանց միքանի տարի անընդհատ (առվույտ, Bromus 4—5 տարի): Այդ դեպքում բաղամայա խոտը հնարավոր է մշակել ցանքաշրջանառությունից դուրս, ուստի այդ դաշտը ժամանակավորապես չի մասնակցելու բույսերի հաջորդականությունը: Ապա, յերբ բաղամայա խոտերի բերքն սկսում է պակասել, այն մտցնում են ցանքաշրջանառություն մեջ, իսկ ցանքաշրջանառությունից դուրս են բերում դաշտերից մի ուրիշը: Բերենք հնդկադաշտյան հացահատիկային ցանքաշրջանառություն յորինակ, վորն ունի նաև մեկ դաշտ ցանքաշրջանառությունից դուրս:

Տարի	I դաշտ	II դաշտ	III դաշտ	IV դաշտ	V դաշտ	VI դաշտ
1	Ցել	Աշ-ցան	Գար-ցան	Շարք-հերկ	Գար-ցան	Խոտ
2	Աշ-ցան	Գար-ցան	Շարք-հերկ	Գար-ցան	Ցել	Խոտ
3	Գար-ցան	Շարք-հերկ	Գար-ցան	Ցել	Աշ-ցան	Խոտ
4	Շարք-հերկ	Գար-ցան	Ցել	Աշ-ցան	Գար-ցան	Խոտ
5	Գար-ցան	Ցել	Աշ-ցան	I տ. խոտ	Շարք-հերկ	Գար-ցան
6	Ցել	Աշ-ցան	Գար-ցան	II տ. խոտ	Գար-ցան	Շարք-հերկ
7	Աշ-ցան	Գար-ցան	Շարք-հերկ	III տ. խոտ	Ցել	Գար-ցան
8	Գար-ցան	Շարք-հերկ	Գար-ցան	IV տ. խոտ	Աշ-ցան	Ցել

Բացի այդ, կարելի չէ խոտերին հատկացնել դաշտի կեսը: Այդպես և, որինակ՝ Մոսկվայի շրջանի միքանի կոլտնտեսությունների ցանքաշրջանառությունը (մասնագիտացած են կարտոֆիլ և կաթ արտադրելու ուղղությամբ) 1) զբաղված ցել, 2) աշնանացան (դաշտի կեսը ցանվում է յերեքնուկի հետ միասին), 3) 0,5 յերեքնուկ և 0,5 կարտոֆիլ, 4) 0,5 յերեքնուկ (II տ.) և կես սիլոսաբույսեր, 5) կարտոֆիլ, 6) վարսակ: Այս ցանքաշրջանառության մեջ բաղամայա խոտերն զբաղեցնում են 16⁰/₁₀₀: Բավական տեղ հատ-

կացված է աշնանացաններին, իսկ կարտոֆիլը ներկայացված է 25⁰/₁₀₀-ով:

Ցանքաշրջանառության մեջ մտնող միամյա խոտերն ավելի պակաս ադրոտեխնիկական եֆեկտ են ունենում, քան թե բաղամայա խոտերը, վորովհետև նրանք հողում թողնում են պակաս քանակությամբ արմատային ֆիտոցորդներ: Միամյա ընդեղենները կուտակում են պակաս ազոտ, քան թե բաղամայաները (յերեքնուկ, առվույտ) և յերկամյաները (իշառվույտ): Շարքահերկերի և դարնանացանների համար միամյա խոտերը հանդիսանում են իբրև բավականին լավ նախորդներ:

Աշնանացանների համար (ցելն զբաղեցնելու համար) նրանք հաջորդությամբ կարող են ոգտագործվել խոնավ գոտում: Արագ աճելով և արտը խոտով խիտ ծածկելով, ինչպես նաև քաղվելով նախքան մոլախոտերի սերմ տալը, նրանք սովորաբար արտը մաքրում են մոլախոտերից: Դրա համար անհրաժեշտ է, վորպեսզի նրանք ցանվեն ժամանակին: Հացաբույսերի ընտանիքի միամյա խոտերը (մոգար, սուդանի խոտ և այլն) սկզբում դանդաղ են զարգանում և մոլախոտերի դեմ վատ են պայքարում: Մոլախոտերով վարակված հողերում հաճախ կարիք է լինում նրանց ցանել լայն շարքերով:

ԱՇՆԱՆԱՑԱՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆՆԵՐԸ ՅԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՑԱՆՆԵՐԸ ՄԵԶ

Ինչպես արդեն մենք նշել ենք, հացահատիկները մոլախոտերի դեմ վատ են պայքարում: Այդ խնդիրն ամենից լավ կատարում է աշնանային աշորան, վորը դարնանն արագ աճում և խեղդում է մոլախոտերը: Լավ ձմեռելու և բացդառնների բացակայության դեպքում աշորան դարնանացաններին հատկացված արտը թողնում է բավականին մաքուր վիճակում, առանձնապես այն դեպքում, յերբ այն հաջորդել է մաքուր ցելին: Աշորայի ցանքերը խրպուկի դեմ պայքարելու լավ միջոց են:

Աշնանացանից հետո (առանձնապես պարարտացրած) լավ են գնում նաև շարքահերկ կուլտուրաները: Աշնանացանն աշնանացանից հետո սովորաբար ավելի վատ է լինում, քան թե զբաղված ցելից հետո, բայց ավելի լավ է, քան թե դարնանացանից հետո (բացի դարուց ԲՄԽՀ-ում և Արևմտյան մարզերում): Բայց և այնպես ԽՍՀՄ-ի հարավ-արևմտյան և Հյուսիսային Կովկասի խոնավ մասերում մեկ անգամ աշնանացանն աշնանացանից հետո մշակելը միան-

գամայն թուլատրելի չե և սովորաբար դրանից բերքի առանձին նվազում տեղի չի ունենում, յեթե միայն խոզանատեղը մշակվում ե անմիջապես բերքահավաքից հետո: ԽՍՀՄ-ի և Ղրիմի ցորենի շրջաններում հատիկային ցանքաշրջանառության նման ողակը բավականաչափ տարածված ե: Նման դեպքում յերկրորդ աշնանացանի տակ ցանկալի չե մայցնել ֆոսֆատներ, իսկ կարճ վեգետացիա ունեցող շրջաններում և վարակված արտերում նույնիսկ մեկ ահագամ աշնանացանն աշնանացանից հետո մշակելը չի կարող թուլատրվել:

Գարնանային հացերը սովորաբար հանդիսանում են վատ նախորդներ, մոլախոտերով վաշակված լինելու պատճառով: Սովորաբար նրանք փակում են ցանքաշրջանառությունը: Ամսից շատ այդ նպատակի համար, իբրև ամենից քիչ պահանջկոտ կուլտուրա, գնում ե վարսակը կամ կորեկը: Վերջինը մոլախոտերին դիմադրելու ավելի վատունակ ե, քան թե մնացած բոլոր դարձանացանները:

Այն շրջաններում, ուր դարձանացանի բերքահավաքի և աշնանացանի ցանքի մեջ կա բավականաչափ ժամանակամիջոց, աշնանացանի ցանք կատարել դարձանացաններից հետո (առանձնապես դարուց հետո) միանգամայն հնարավոր ե (գլխավորապես աշորա): Ուրինակ, Հյուսիսային Կովկասում դարձանային ցորենը հաճախ աշորայի համար ավելի լավ նախորդ էլինի (յեթե միայն խոզանատեղը ժամանակին մշակվել ե), քան թե ուշ հավաքվող շարքահերկ կուլտուրաները (արևածաղիկ, յեղիպատացորեն և այլն), վորոնց պատճառով աշնանացանների ցանքն ուշանում ե:

Տնտեսության կազմակերպման տեսակետից ցանքաշրջանառության մեջ աշնանացանների և դարձանացանների գոլգորդությունն (сочетание) ունի շատ մեծ նշանակություն՝ հնարավորություն ստեղծելով ավելի ճիշտ ոգտագործելու բանվոր ձեռքերը և քաշող ուժը:

Ցանքաշրջանառության մեջ հացերից միայն դարձանացանների առկայության դեպքում մենք աշխատանքները խիստ լարվածություն կունենանք դարձանը՝ ցանքի, ամռանը՝ բերքահավաքի և աշնանացանի ժամանակ: Աշնանացանների և դարձանացանների առկայության դեպքում բոլոր աշխատանքները հավասարապես կդասավորվեն՝ այսինքն, դարձանացանների ցանքին կհաջորդի ցել կատարելը, բերքահավաքի ժամանակաշրջանը կմեծանա, վորովհետև աշնանացանները շուտ են հավաքվում, քան թե դարձանացանները և այլն:

Հատիկավոր ընդեղենները նույնիսկ համատարած ցանք կատարելու դեպքում մյուս կուլտուրաների համար ծառայում են իբրև լավ նախորդներ, վորովհետև իրենցից հետո թողնում են հողում ազոտ և լավ են ճնշում մոլախոտերը:

ԿՈՒՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ՅԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆ ԿԻՐԱՌԵԼՈՒ ՏԵՆԵԼԻԿԱՆ

Բերքատվության բարձրացման և խորհանտեսությունների ու կուլտեսությունների աշխատանքները ամրապնդման հպատակով ԽՍՀՄ-ի Հողօգտագործության Կոլեգիան 1932 թ. հունվարի 2-ին վորոշել ե բոլոր խորհանտեսություններում և կուլտեսություններում անպայմանորեն մայցնել ցանքաշրջանառություն:

Համկոմկուսի և ԽՍՀՄ-ի Ժողկոմխորհի վորոշման համաձայն 1933 թվի ընթացքում բոլոր խորհանտեսություններում և կուլտեսություններում պիտի ցանքաշրջանառություն կիրառվի «իբրև բերքատվության բարձրացման ամենալավ միջոցներից մեկը»: Այդ վորոշումը հարցը սրում ե նաև այն մասին, վորպես ղի «ցանքաշրջանառության կիրառումը վորոշ շրջաններում և մարզերում կապված լինի հասկավոր հացահատիկային կուլտուրաների բռնած տարածությունները համապատասխան հափով լայնացնելու հետ»:

Ամեն մեկ կուլտեսություն 1934 թ. դարձանը պիտի դիմավորի արդեն ընդունված և համապատասխան դաշտերում աշնանացան կատարած ցանքաշրջանառությամբ:

Յերկրորդ հնգամյակի համար ընդունված պուլգատեսության դարդացման դրույթների համապատասխան՝ շրջանները, մարզերը և հանրապետությունները նախագծել են մասնագիտացած խորհանտեսությունների և կուլտեսությունների համար ցանքաշրջանառության վորոշ սխեմաներ: Այդ սխեմաները հասցված են տեղերին:

Սակայն վոչ մի դեպքում այդ սխեմաները չի կարելի համարել պարտադիր շրջանի բոլոր տնտեսությունների համար:

Ամեն մեկ կուլտեսություն պետք ե քննի այդ առաջադրված սխեմաները, և վերջինները հիմք ընդունելով ու հաշվի առնելով իր բոլոր տնտեսական հնարավորությունները, կազմի իրեն համար կոնկրետ ցանքաշրջանառություն:

Ցանքաշրջանառություն կազմելու համար պիտի գիտենալ՝ ա) ապրանքային կուլտուրաների նկատմամբ շրջանի կոմից դրու-

ված պլանային առաջադրանքը, բ) մշակվող կուլտուրաների ազ-
րոտելանիկական առանձնահատկությունները, գ) հողի, կլիմայի և
այլ բնույթը, դ) բանող ձեռքի, քաշող ուժի քանակը, տնտեսու-
թյունը պարարտանյութերով և մեքենաներով մատակարարելու
հեռանկարը, ե) ինչպես կոլտնտեսություն, այնպես էլ կոլտնտե-
սականները սեփականություն կազմող անասունների թիվը:

Ծանփաշրջանառությունը պիտի ապահովի պլանային ա-
ռաջադրանք՝ ապրանքային կուլտուրաների տակ գտնվող տարա-
ծությունները և ամենալավ պայմաններն ստեղծի նրանց զար-
գացման համար:

Ծանփաշրջանառությունը ընդունելիս պիտի հաշվի առնել, թե
այն վորքան ճիշտ է ազդոտելանիկորեն, ապահովում է մոլախոտերի
դեմ մղվող պայքարը, թույլ չի տալիս արդյոք ֆուսաստունների
դարգացում և այլն:

Ապա պիտի մշակել այն հարցը, թե կոլտնտեսականները
մթերքներով և նրանց անասունները կերերով (տաբեր տեսակի)
վորքան են ապահովվում: Այդ դեպքում չի կարելի հուսով լինել,
վոր այդ հարցը մի կերպ կկարգավորվի:

Իացի այդ՝ անհրաժեշտ է հաշվել բանվոր ձեռքերի և քա-
շող ուժի քանակն ըստ առանձին ժամանակաշրջանների (առանձ-
նապես ավելի լավված շրջաններում, որինակ՝ ցանքի, բերքա-
հավաքի, շաքահերկ կուլտուրաների խնամքի):

Յեթե մեկ հարկավոր է համեմատել ցանփաշրջանառության
մի քանի սխեմաներ, ապա անհրաժեշտ է հաշվել աշխատանքի և
մեքենաների արտադրողականությունը (պրոդուկցիայի քանակը
մեկ որում մեկ մարդին):

Անպայմանորեն անհրաժեշտ է հաշվի առնել բնական կե-
րային տարածությունների առկայությունը և քննել նրանց
լավացման ու բերքատվության բարձրացման հնարավորության
խնդիրը:

Միաժամանակ պիտի վորոշվի նաև այն հարցը, թե քանի
տիպի ցանփաշրջանառություն պիտի ընդունել:

Շատ հաճախ սահմանափակվել մեկ ցանփաշրջանառությամբ
հնարավոր չի լինում: Արմատապտուղների, սխոսային կուլտուրա-
ների փոխադրության դժվարությունը, ինչպես նաև բանջարանո-
ցային և մի քանի այլ կուլտուրաներն ամենապարարտ հողերում
տեղավորելու պահանջը (յերբ նրանք ցանվում են փոքր տարա-
ծությունների վրա) անհրաժեշտ են դարձնում մշակել այն հարցը,

թե արդյոք կարիք չկա՞ ունենալ գյուղին մոտ քանակին ցանքա-
շրջանառություն, ուր և պիտի մշակվեն այդ կուլտուրաները:
Այստեղ չպիտի մոռանալ այն, վոր արտերի ավելորդ մասնատումը
դժվարացնում է մեխանիզացիան:

Վորոշ դեպքերում կարիք է լինում ունենալու արտադաշտ
ունեցող ցանքաշրջանառություն:

Ծանփաշրջանառության թիվը վորոշելիս վորոշ նշանակու-
թյուն պիտի ունենան նաև կոլտնտեսության հողային պայման-
ները: Նրա տերիտորիայի վրա կարող են լինել, ասենք, կիսա-
ճահճացած կամ աղիացած կամ ավազային հողեր, վորոնք իրենց
բերելիությամբ խիստ կերպով կտարբերվեն կոլտնտեսության
մնացած մասի հողերից, ուստի և կպահանջեն առանձին ցանքա-
շրջանառություն կիրառում:

Ազդոտմի դեկավարությամբ կոտարվող ցանփաշրջանառու-
թյան մշակման աշխատանքներին պիտի պարտադիր կերպով
ներգրավել կոլտնտեսականներին: Կոլտնտեսություններում ցան-
քաշրջանառություն կազմելու և մտցնելու ըլուրկրաբար, վար-
չական յեղանակները հանդիսանում են կուսակցության դի-
րեկտիվների կոպիտ խախտում, մոռացում այն բանի, վոր կոլ-
տնտեսությունը կոլտնտեսականներին է պատկանում:

Ծանփաշրջանառություն (կամ ցանփաշրջանառություններ)
ընդունելուց հետո, պիտի պլանի վրա կոլտնտեսության հողերը
հողաշինարարի և կոլտնտեսականների հետ միասին բաժանել
համապատասխան թվով դաշտերի: Վոչ մի դեպքում այս աշխա-
տանքը մեխանիկորեն չի կարելի կատարել: Պիտի հաշվի առնել
թե ինչ կուլտուրաներով է զբաղված յեղել ամեն մեկ դաշտը,
նրա այժմյան բերքատվությունը, մոլախոտերով վարակված լինելու
չափը: Ավելի վարակված դաշտերն առաջին հերթին պիտի հա-
կացնել մաքուր ցեղերին, ավելի փոշիացած հողերն առաջին հեր-
թին պիտի հատկացնել խոտեր ցանելուն:

Պլանի վրա դաշտերի բաժանումը կատարելիս պիտի հաշվի
առնել ումեն մեկ դաշտի կոնֆիգուրացիան (ձևը), մշակումը, խը-
նամքը և բերքահավաքը մեխանիզացիայի յինթարկելու, տրան-
սպորտի հարմարությունները և այլն:

Ապա, պիտի կազմել անցողիկ ցանփաշրջանառություն, վորի
դերն է ամփոփել միատեսակ կուլտուրայի ցրված ցանքերն ամբող-
ջական դաշտերի վրա: Այդ տիպի ցանփաշրջանառությունը պիտի

նախատեսի ամեն մեկ դաշտում կատարվող ցանքի կարգը մինչև ցանքաշրջանառութեան վերջնական և լրիվ կիրառումը:

Նրա կիրառումն արագացնելու համար պիտի հաշվի առնել այն, վոր, որինակ՝ բազմամյա խոտերը 2—3 տարի պիտի մնան միևնույն դաշտում, ուստի 1933 թվի դարնանը ցանքաշրջանառութեան մեջ նրանց հատկացրած համապատասխան դաշտերն անպայմանորեն պիտի ցանվեն:

Նոր յուրացվող հողերում ժամանակավորապես՝ պիտի կիրառել բույսերի հաջորդականություն՝ հողի բնական բերրիութեանը մաքսիմալ չափով ոգտագործելու համար:

Ասենք, Արևմտյան շրջանի վորևեկ կոլտնտեսություն յենթադրում ե մոտակա տարիներում վաղել խոպանացած (խամ) հողերի մեծ տարածություններ: Միանգամայն նպատակահարմար ե ոգտագործել այդ հողերն առաջիկա տարիներում կտավհատի, վիկ-վարսակի համար և այլն:

Իրականում հողը ցանքաշրջանառութեան առանձին դաշտերի բաժանելիս այնպես պիտի անել, վոր ամեն մեկ դաշտ ունենա վորոշ թվով արտադրական վանդակներ: Այդ կհեշտացնի հետագա աշխատանքները:

Սկսելով ցանքաշրջանառութեան կլրառման պատասխանատու գործը, վոչ մի բույս չի կարելի մոռանալ, վոր դա կուսակցության դիշեկտիվների կենսագործումն ապահովող կարևորագույն քաղաքական խնդիր և, վոր անհրաժեշտ ե մղել վճռական պայքար ինչպես ցանքաշրջանառութեան դերը թերագնահատելու, այնպես ել այդ բնագավառում բոլոր հնարավոր բուրժուական և ոպորտունիստական աղավաղումների դեմ, վորոնք հաճախ վարագործված են լինում ուլտրա-հեղափոխական ֆրադներով: Մասնավորապես պիտի վճռական հակահարված տալ լավագույն ցանքաշրջանառութեան կիրառելու դրոշակի տակ հաստիակներին հատկապես մարքածությունները կրճատելու փորձերին:

ՀՈՂԺՈՂԿՈՍՄԱՏԻ ԳՈՂՄԻՑ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ ՅԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՑԱՆՔԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ՍՔԵՄԱՆԵՐ

I. ԶՈՒՏ ԱՆԱՄՆ. ՑԱՆՔ.~ԵՐ

Ա.

1. Զբաղված ցել
2. Գարն. կամ աշնան. հացահատիկ
3. Շարքահերկ
4. Գարնանացան հացահատիկ

Բ.

1. Գարնանացան + բազմամյա խոտ
2. Բազմամյա խոտ
3. » »
4. Գարնանացան
5. Շարքահերկ
6. Գարնանացան

II. ԱՆԱՄՆ.~ՀԱՅԱՍՏԱՆԻԿԱՅԻՆ

Ա.

1. Զբաղված ցել (կամ մաքուր)
2. Աշնանացան
3. Գարնանացան
4. Շարքահերկ
5. Գարնանացան

Բ.

1. Գարնանացան + բազմամյա խոտ
2. Բազմամյա խոտ
3. » »
4. Գարնանացան
5. Գարնանացան
6. Ցել (զբաղված կամ մաքուր)
7. Աշնանացան

III. ԵԽԱՆՈՏԱՅԻՆ

Ա.

1. Գարնանացան + բազմամյա խոտ
2. Բազմամյա խոտ
3. Բազմամյա խոտ
4. Ծխախոտ

Բ

1. Աշնանացան + խողանացան զիկ (աշնանային)
2. Ծխախոտ

IV. ՃԱԿՆԴԵՂԻ

1. Գարնանացան + բաղմամյա խոտ
2. Բաղմամյա խոտ
3. Բաղմամյա խոտ
4. Շաքարի ճակնդեղ
5. Զբաղված ցեղ կամ սիլոս
6. Աշնանացան
7. Շաքարի ճակնդեղ

V. Բ Ա Մ Բ Ա Կ Ի

1. Բամբակ
2. Բամբակ
3. Բամկակ
4. Բամբակ
5. Գարնանացան
6. Աշնանացան + առվույտ
7. Առվույտ
8. Առվույտ

VI. ԶՈՒՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԿԱՅԻՆ

Ա

1. Ցեղ
2. Աշնանացան
3. Գարնանացան

Բ

1. Ցեղ
2. Աշնանացան

Գ

1. Ցեղ
2. Աշնանացան
3. Գարնանացան
4. Շաքարահեղ
5. Գարնանացան
6. Գարնանացան

7412 50 4

1934 г. 170

11
27910

ПРОФ. Н. С. СКОЛОВ

СВООБОРОТ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В С.-Х. ПРОИЗВОДСТВЕ

Сельхозгиз

1934

Эрикань